

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Viktoriya Yordanova

**Vztah Čechů ke slovanství a Bulharům
na konci 19. a počátku 20. století
Případ malíře Jana Václava Mrkvičky**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Pech, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 6. 2019

Viktoriya Yordanova

Bibliografická citace

Vztah Čechů ke slovanství a Bulharům na konci 19. a počátku 20. století: Případ malíře Jana Václava Mrkvičky[rukopis] : bakalářská práce / Viktoriya Yordanova ; vedoucí práce: Milan Pech. -- Praha, 2019. -- 61 s.

Anotace

Bakalářská práce se bude zabývat tím, jak česká společnost vnímala slovanství na konci 19. a počátkem 20. století. Především si bude všimnout vztahů Čechů k Bulharům po osvobození Bulharska roku 1878 až do konce 30. let 20. století. Podstatnou součástí bakalářské práce bude popis a charakteristika mise českého malíře Jana Václava Mrkvičky v Bulharsku a jeho přínos k rozvoji místního výtvarného umění.

Klíčová slova

Jan Václav Mrkvička (1856–1938), české slovanství, česko-bulharské vztahy, 1878–1938, Bulharsko, Národní akademie umění v Sofii, bulharské výtvarné umění

Abstract

The bachelor thesis will deal with the perception of the Czech society of Slavism at the end of 19th century and at the beginning of the 20th century. It will mainly notice the relations of the Czechs to the Bulgarians after the liberation of Bulgaria in the year 1878 till the end of the nineteen-thirties. The substantial part of the bachelor thesis will be description and characterization of the mission of Jan Václav Mrkvička in Bulgaria and the benefits of his work on the development of the local fine arts.

Keywords

Jan Václav Mrkvička (1856–1938), Czech Slavism, Czech-Bulgarian relations, 1878–1938, Bulgaria, National Academy of Art Sofia, Bulgarian fine arts

Počet znaků (včetně mezer): 109 776

Poděkování

Děkuji PhDr. Milanu Pechovi, Ph.D. za vedení práce, podnětné rady a ochotu.

Dále děkuji své rodině a příteli Vontovi za jejich důvěru a velkou podporu.

Obsah

Úvod	7
1. Vztah Čechů ke slovanství na konci 19. a počátkem 20. století.....	9
1.1. Slovanství jako prostředek k národnímu uvědomění.....	9
1.2. Podoby slovanství v české společnosti.....	11
1.3. Politická situace v Čechách a role slovanské idey v druhé polovině 19. století a počátkem 20. století	14
1.4. Karel Kramář a Tomáš Garrigue Masaryk v otázce slovanské politiky	24
2. Vztah Čechů k Bulharům od roku 1878 do konce 30. let 20. století ...	28
2.1. Politická situace v Bulharsku v době po osvobození roku 1878 do počátku 20. století.....	28
2.2. Přínos Čechů Bulharsku	35
2.3. Bulharská Sedjanka	39
2.4. Výstavy bulharských umělců v Čechách ve dvacátých a třicátých letech 20. století.....	42
3. Působení malíře Jana Václava Mrkvičky v Bulharsku a po jeho návratu v Čechách.....	46
3.1. Život malíře před jeho příchodem do Bulharska	46
3.2. Působení malíře v Plovdivu a jeho vztah k tamním intelektuálům ..	48
3.3. Příchod malíře do Sofie a jeho role v rozvoji bulharského umění ...	50
3.4. Návrat J. V. Mrkvičky do Prahy.....	55
Závěr	57
Obrazová příloha	59
Seznam vyobrazení.....	66
Seznam literatury a pramenů	67
Literatura.....	67
Prameny.....	68

Úvod

V průběhu 19. století se významným motorem společenských a kulturních změn stal nacionalismus. V českých zemích to nebyl jen zájem o národní kořeny, ale také o ostatní slovanské národy, především rakouské a později rakousko-uherské monarchie. Zvláštní pozornost při tom byla v Čechách kladena na tehdy postupně se formující Bulharsko.

Tato práce si klade za cíl popsat vztahy česko-bulharské na konci 19. a počátkem 20. století a uvést osobní příklad malíře Jana Václava Mrkvičky, který v těchto vztazích figuroval. Bude směřovat od širšího konceptu slovanství v Čechách ke vztahům k Bulharsku, a nakonec specifikuje význam českého malíře Jana Václava Mrkvičky pro rozvoj výtvarného umění v Bulharsku.

V první kapitole, která nese název Vztah Čechů ke slovanství na konci 19. a počátkem 20. století, je věnována pozornost vývoji a proměnám tohoto ideologického fenoménu a byla zpracována s využitím dobové i novější literatury. Kromě jiného se soustředí také na dva významné české politiky Karla Kramáře a Tomáše Garriguea Masaryka, na nichž je možné dobře porovnat rozdílné přístupy k otázce slovanství.

Na vztah české společnosti k Bulharsku se zaměřuje druhá kapitola této práce pojmenovaná Vztah Čechů k Bulharům od roku 1878 do konce 30. let 20. století. Je zde nastíněna také politická situace v Bulharsku v době po jeho osvobození. Reakce Čechů na tamní situaci byla ovlivněna z velké části také ideou slovanství, která je motivovala k migraci do Bulharska. Vzhledem ke zvolenému tématu se koncentruje především na české učitele působící v bulharském prostředí. V souvislosti s česko-bulharskými vztahy je tu předložena činnost spolku Bulharská Sedjanka, která se svým působením podílela na budování a udržení přátelství mezi českým a bulharským národem. Pro tyto přátelské vztahy měly rovněž význam výstavy bulharských umělců v Čechách, na jejichž organizaci se podílely české kulturní a umělecké organizace. Přispívaly totiž k šíření povědomí o bulharské kultuře, a především výtvarné scéně. Jako podklad k těmto uměleckým událostem je v této práci využitý dobový tisk jako jsou Národní listy či Lidové noviny.

V závěrečné části bakalářské práce nazvané Působení Jana Václava Mrkvičky v Bulharsku a po jeho návratu v Čechách je český vliv v Bulharsku ilustrován na konkrétním příkladě českého malíře, který zde dlouhá léta aktivně pracoval. Mrkvička se během své čtyřicetileté práce v Bulharsku zasloužil o pozitivní přínos Čechů do tamního uměleckého života. Práce sleduje nejen jeho přínos k rozvoji bulharského výtvarného umění, ale také jeho život a ocenění jeho práce po návratu malíře do Čech.

1. Vztah Čechů ke slovanství na konci 19. a počátkem 20. století

1.1. Slovanství jako prostředek k národnímu uvědomění

Ve snaze udržet národ, nenechat jej zaniknout, se čeští vlastenci obracejí k dějinám svého národa, viděli svou historii jako pramen událostí, který dokazuje, že český národ má právo na existenci o nic méně než národy počtem obyvatel i mocí větší. Jako se to dělo i u jiných evropských států, sloužila k poznání národa literatura – autoři se snažili v první řadě o popis a vyzdvižení pozitivních vlastností národa.¹ Cílovou skupinou byli čtenáři nejen vzdělaní, ale i ti z lidových vrstev, ke kterým promlouval politickými články například Karel Havlíček Borovský.² Mimo četby literatury se národ dozvídal o své historii také například prostřednictvím Vlasteneckého musea v Čechách, kde díky Františku Palackému vznikl roku 1830 Sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české.³ Ve čtyřicátých letech se mu dostalo větších pravomocí jako jednateli muzea, a tak se mohl přičinit o rozšíření tavních sbírek, což přispělo ke zkvalitnění vědecké práce, ostatním k prohloubení znalostí vlastní minulosti. Vlasteneckým hnutím nabyt národ sebevědomí, které lidu dalo sílu vyrovnat se se současností,⁴ přičemž vlastenectví bylo spjato s českým jazykem a etnikem, nikoliv s vlastním státem. Kromě barokních autorů Gelasia Dobnera či Bohuslava Balbína se z novější osvícenecké literatury německé, především z díla Johanna Gottfrieda Herdera,⁵ čerpaly poznatky o příbuznosti slovanských národů jazykově, kulturně a historicky. V probouzejícím se českém národě tedy vlastenecké hnutí cítilo oporu a naději ve své příslušnosti k většímu národnostnímu celku, v jehož vzájemné spolupráci spatřovalo upevnění například politické a kulturní, tím i větší osamostatnění, silnější pozici v rámci habsburské monarchie a také nárok na rovnoprávnost českého národa. Slovanství či slovanská idea se stala podstatným nástrojem pro uvědomění si vlastní národní identity a byla součástí novodobého politického programu.⁶

¹ Jako v případě Jana Erazima Wocla z konce 40. let ve stati Budoucnost české národnosti nebo ve spise Naše znovuzrození Jakuba Malého z let osmdesátých. RAK 1994, 17

² BIDLO 1927, 167

³ RAK 1994, 21

⁴ RAK 1994, 15

⁵ RAK 1994, 113

⁶ Příkladem je program svobodomyšlné strany z roku 1889, kde se jedná o pěstování vzájemnosti s ostatními slovanskými národy. Adolf SRB. In: Ottův slovník naučný 1909, 968–969

S přilnutím k této myšlence, představující posun od samoty uprostřed germánského národa, ovšem přichází i mnoho netrpělivosti k jejímu správnému pochopení, což mnohdy vedlo k nedostatečnému poznání reálných faktů nebo k idealizování, které se projevovalo například v krajním rusofilství. Postupně však docházelo do jisté míry ke korekci díky poznávání opravdových poměrů ostatních slovanských národů, a tím k proměnám v názorech na slovanskou otázku – před koncem 18. století to byl například Dobrovský, kdo poskytl informace z vlastní cesty do Ruska, později také Havlíček nebo Tomáš Garrigue Masaryk.

1.2. Podoby slovanství v české společnosti

V této kapitole se věnuji podobám slovanství, které měly důležitou roli v Čechách.

Myšlenka slovanství se v Čechách objevuje od 18. století. Ve svých počátcích byla vyjádřena např. J. Dobrovským, který zdůrazňoval potřebu zavést na úřady český jazyk.⁷ Koncepci slovanství bylo mnoho, utvářely se podle konkrétního národa v jeho historickém a kulturním kontextu. Protože to byl mnohdy prostředek, jak dosáhnout určitého vlastního zájmu z perspektivy daného národa, formovala se tato myšlenka i pod vlivem těchto vnitřních individuálních cílů. Mnohdy měly sice dvě formy slovanství společný základ, ale pokud by došlo k jejich plnění, vznikl by střet kvůli různé povaze či prostředkům těchto forem. Takovým příkladem může být české rusofilství a ruské slavjanofilství. V rusofilství šlo o slovanskou vzájemnost pod vedením Ruska, o víru v osvobození vlastního a ostatních slovanských národů ruskou armádou, někteří politici dokonce připouštěli ve svých tezích ruštinu jako jazyk všech slovanských národů. Ruští slavjanofilové byli také zaměřeni na mezislovanskou spolupráci pod vlastním vedením, avšak primárně s národy stejného náboženského vyznání – tedy pravoslavného. Mnohdy tedy spojovali husitskou tradici s tradicí pravoslavnou, s čímž se ovšem česká společnost neztotožňovala.

Panslavismus, tedy soubor idejí hledajících, prosazujících a obhajujících politickou, náboženskou a kulturně-civilizační jednotu slovanských národů⁸ měl oproti pojmu slovanská vzájemnost politickou rovinu. Habsburská monarchie viděla v panslavismu snahy narušující dosavadní poměry, a to i díky ruské hrozbě.⁹ Ta měla své jádro v zájmu slovanských národů v monarchii o Rusko. Z této obavy tedy snahy českého národa o získání většího uznání a nabytí větších pravomocí kulturních či politických nepodporovala. Z panslavismu se stal pro Čechy nástroj obranný proti německému pangermanismu.¹⁰ Paradoxní je, že v této obraně proti německému autoři bojovali většinou jazykem německým, což komentoval například Tomáš Garrigue Masaryk v České otázce slovy: „Pro svou kulturu českou naši buditelé použili musili filosofie německé a použili

---

⁷ RAK 1994, 113

⁸ BRUMMER 2012, 16; také HRODEK 2004, 18–19

⁹ HRODEK 2004, 12

¹⁰ HRODEK 2004, 10

filosofie jen německé, neboť myšlenky francouzské a anglické přicházely k nám německým prostředkováním.“¹¹

Národ český sám sebe viděl, společně s ostatními slovanskými národy monarchie (např. dnešní Chorvaté) i mimo ni, jako součást většího Slovanského národa. Proto, že i v habsburské monarchii tvořili Slované značnou část jejího obyvatelstva, požadovali Češi lepší pozici například politickou. Vytvořila se tu myšlenka austroslavismu neboli slovanství rakouského¹² – tedy myšlenka slovanské jednoty mezi slovanskými národy v rakouské monarchii a její přeměnu na federaci. Společně s Čechy byli zastánci této myšlenky také konzervativci z Haliče, Chorvati a Slovinci.¹³ Austroslavismus byl například součástí programu staročechů¹⁴ v 70. letech a také u mladočechů¹⁵ počátkem 90. let.

Jiným vyjádřením slovanské vzájemnosti, jak už bylo řečeno, představovalo rusofilství. Rusko bylo v té době přitažlivé z mnoha důvodů. Již v 18. století se v Německu rozvíjelo studium např. slovanských jazyků, které bylo pro Němce nutné poznávat, protože Rusko začalo hrát v evropské politice stále významnější roli.¹⁶ Rusko představovalo v očích středoevropských Slovanů jediný samostatný slovanský stát, který podle nich měl ostatní nesvobodné slovanské národy vysvobodit. Tento romantický pohled pramenil z nedostatku znalostí o Rusku a většinou z pouhého povědomí o situaci ve velkém východním státě, často i z přehlížení určitých negativních faktů. Během napoleonských válek se ruská armáda několikrát dostala na české území, názory plynoucí z tohoto typu střetnutí s Rusy byly různé v souvislosti s mírou již dříve nabytých sympatií k ruskému národu.¹⁷ Josef Dobrovský byl jediným, kdo z kruhu vědců měl na přelomu 18. a 19. století představu o Rusku na základě vlastních zkušeností, protože roku 1792 tam podnikl cestu.¹⁸ Jedním z prvních, kdo se později rozhodl zažít opravdové Rusko byl Karel Havlíček Borovský, který se po své návštěvě v letech 1843–1844 přiklonil

---

¹¹ MASARYK 1924, 12

¹² ŠŤASTNÝ 1968, 176

¹³ Tamtéž, 237

¹⁴ Staročeši neboli národní strana vznikla v roce 1848. Měla vůdčí pozici na českém sněmu do roku 1889, v říšské radě do roku 1891, poté měla úspěch strana mladočechů. Hlavními představiteli byl František Palacký či František Ladislav Rieger.

¹⁵ Mladočeši neboli národní strana svobodomyšlná vznikla roku 1874. Spor mezi poslanci v Národní straně vedl k jejich názorovému rozestoupení v 60. letech. Jejimi představiteli byl například Julius Grégr nebo Karel Sladkovský.

¹⁶ RAK 1994, 113

¹⁷ Například J. Jungmann vnímal válku jako pozitivní rozvoj slovanských národů. RAK 1994, 115

¹⁸ DOUBEK 1999, 15

k austroslavismu.¹⁹ K rusofilství se česká politika vracela opětovně v závislosti na politické situaci dané doby, viz následující kapitola.

Především v 60. letech 19. století můžeme mluvit i o polonofilství podporovaném Národními listy či Hlasem. Sympatizující radikální demokraté, v jejichž čele stál Josef Václav Frič, se projevovali v týdeníku Boleslavan a Pravda. Tento směr se stavěl proti ruskému carismu, v některých případech i proti ruskému národu jako celku, a podporoval polské povstání proti Rusku roku 1863. Polonofilství u Čechů mělo několik aspektů, především šlo o vnímání svobody jako výše postavené hodnoty nad slovanstvím, Poláci pro Čechy představovali jeden z nejbližších slovanských národů, na veřejnost v neposlední řadě působila polská protiruská propaganda v Praze.²⁰

Kolem roku 1908 vzniká myšlenka novoslovanství, představující novou vlnu nadějí, že se naplní národní cíle prostřednictvím spolupráce na kulturní úrovni s ostatními slovanskými národy, především s Ruskem.²¹ Politická jednota slovanských států je v tomto směru nepřijatelná, jelikož by v důsledku její realizace byly narušeny jiné státní subjekty.²² Ovšem ani neoslavismus nepodával řešení rozporných cílů jednotlivých slovanských národů,²³ novému směru bylo vyčítáno, že bere v úvahu spolupráci s Ruskem a také jeho všeslovanské pojetí.²⁴ A tak se jeho významné období omezuje na léta 1908–1910.²⁵

---

¹⁹ RAK 1994, 121

²⁰ ŠTĀSTNÝ 1968, 232–237

²¹ HEJRET 1944, 64

²² SMOLAŘOVÁ ČAPKOVÁ 1936, 52

²³ DOUBEK 1999, 126

²⁴ ŠTĀSTNÝ 1968, 315

²⁵ DOUBEK 1999, 114

1.3. Politická situace v Čechách a role slovanské idey v druhé polovině 19. století a počátkem 20. století

1.3.1. Slovanství v české společnosti v druhé polovině 19. století

Slovanská idea se již v revolučních letech 1848–1849 stala součástí české politiky, z níž vyplývaly požadavky větší samostatnosti, např. v podobě česko-rakouského vyrovnání. Panslovanská myšlenka, jak již bylo zmíněno výše, byla pro habsburskou monarchii hrozbou a toho se také česká společnost nebála využít jako protiúder v případě, že by monarchie nevyšla vstříc snahám českého národa.²⁶

Český národ se také snažil docílit jazykové rovnoprávnosti. To se podařilo koncem 40. let 19. století, po modernizaci školství v monarchii. Pozitivním produktem těchto změn bylo však to, že i přes zachování němčiny jako primárního jazyka jen na základních školách, měly se brát v potaz požadavky jednotlivých národů v rámci monarchie. Mělo se dbát na rovnoprávnost jazykovou.²⁷ Za těchto nových poměrů tedy vznikaly tzv. smíšené školy s vyučovacím jazykem německým a jazykem příslušného etnika.²⁸ Na gymnáziích se vyučovalo v němčině, v Čechách existovalo akademické gymnázium na Starém městě v Praze, kde se vyučovalo česky, ovšem ne všechny předměty. Příčinou byl nedostatek odborného personálu.²⁹ Na vysokých školách se také situace zlepšila, podle nově zavedeného výnosu z roku 1848 bylo možné vést přednášky i v českém jazyce,³⁰ například František Ladislav Čelakovský přednášel na pražské univerzitě slovanskou jazykovědu, česky přednášel dějiny umění Jan Erazim Wocel.³¹ Po nastolení absolutismu v 50. letech se ovšem rušily přednášky v národních jazycích.³² Důvodem byl i nedostatek zájmu studentů o národním jazykem vedené přednášky,³³ ve svém předchozím studiu na gymnáziích byli totiž studenti zvyklí na vyučování v jazyce německém.

Na počátku padesátých let se vytvářel tzv. vládní austroslavismus, který měl prostřednictvím Vídeňského denníku dokládat dobrou péči monarchie o Slovany.

---

²⁶ HRODEK 2004, 15

²⁷ Tamtéž, 233

²⁸ Tamtéž, 234

²⁹ Tamtéž, 235

³⁰ DOUBEK 1999, 25

³¹ HRODEK 2004, 235

³² Tamtéž, 235

³³ DOUBEK 1999, 26

Kromě vlivu na rakouské Slované, měly tyto listy působit i na slovanské národy Balkánu, vytvořit představu, že je Rakousko přítelem Slovanů, a tím je získat na svou stranu.³⁴

V této době nastal příklon českých liberálů k rusofilství, který byl dán zejména krymskou válkou v letech 1854–1855. Zatímco liberálové věřili, že vítězstvím Ruska se osvobodí od turecké nadvlády další slovanské národy, radikálové přály Rusku neúspěch, doufali v pád despotické vlády, následkem čehož by se narušily i další absolutistické vlády.³⁵

V 60. letech po změně režimu v Čechách se ale opět usilovalo o zrovnoprávnění jazyků ve vzdělávacích institucích a v dalších sférách kulturního či politického života národa.³⁶ Stejně snahy projevovali i příslušníci jiných národů v monarchii, roku 1869 vznikla například chorvatská univerzita v Záhřebu.³⁷

Roku 1861 bylo v Rusku zrušeno nevolnictví, reforma, která opět vzbudila v české společnosti naději.³⁸ Reakce na tyto změny nebyly jednotné. Mimo velkou reformu, která údajně dokládala schopnost slovanského národa odvrátit se od poddanství, se na druhou stranu zhoršily polsko-ruské vztahy. Část české společnosti tedy sympatizovala i s osvobozeneckými snahami Poláků, které vyvrcholily povstáním roku 1863.³⁹

Roku 1865 byl v Rakousku ukončen předchozí absolutismus. O dva roky později došlo ke dvěma významným událostem. První z nich bylo zavedení dualismu neboli rakousko-uherské vyrovnání v únoru 1867 tohoto roku a následná česká pouť v rámci národopisné výstavy v Moskvě,⁴⁰ která upevnila rusofilství v české společnosti. Opět dochází k využití slovanství jako opory v době, kdy monarchie nepodporuje požadavky české společnosti.

Za podporu, kterou počátkem sedmdesátých let Češi poskytli Rusku v jeho snahách o osvobození balkánských národů, očekávali od Ruska pomoc v jednáních o česko-rakouské vyrovnání, ale ta jim oplacena nebyla.⁴¹ Na počátku této dekády tedy rusofilství ochladlo. Roku 1875 došlo k protitureckému povstání Bosny a Hercegoviny, které se rozšířilo i do Bulharska roku 1876. V témže roce se s podporou Ruska postavilo Srbsko a Černá Hora proti Turecku, o rok později byla zahájena rusko-turecká válka.⁴² Všechny tyto události byly samozřejmě vnímány pozitivně a nadějeplně. František Ladislav Rieger

---

³⁴ ŠTĀSTNÝ 1968, 211

³⁵ Tamtéž, 216

³⁶ HRODEK 2004, 237

³⁷ DOUBEK 1999, 26

³⁸ ŠTĀSTNÝ 1968, 228

³⁹ Tamtéž, 229–33

⁴⁰ Tamtéž, 240

⁴¹ Tamtéž, 259

⁴² Tamtéž, 261

se vzápětí pokusil o získání podpory Ruska pro věc českých státoprávních snah, které se Čechům opět nedostalo. Po výsledku berlínského kongresu, kdy došlo například k okupaci Bosny a Hercegoviny monarchií, česká oficiální politika ukončila svou pasivitu.⁴³ Politika staročechů se následně formovala do austroslavismu.

Za povšimnutí stojí i hledisko dělnického hnutí.⁴⁴ V otázce rusko-turecké války rozhodně neopěvovalo Rusko, tak jak se to dělo na straně české buržoazie. Naopak ve výsledku války vidělo evidentní mocenský nárok Ruska nad slovanskými národy osvobozenými od osmanské nadvlády, Rusko by pak mohlo mít podobné nároky v případě dalších jím osvobozených slovanských národů.⁴⁵

Pohlédneme-li na snahy buditelů osamostatnit a emancipovat český národ, jazyk a kulturu, jeví se důležitým zlom, který nastal na počátku let osmdesátých, kdy došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity. Na mezinárodním poli v 80. letech panovalo mezi dvěma velmocemi, Rakouskem-Uherskem a Ruskem, napětí ve sféře vlivu na Balkáně. Odrazem těchto událostí v mladočeské publicistice bylo vzhlížení k Rusku, které se jevílo již i skutečnými činy – případ Bulharska – jako osvoboditel nesamostatných slovanských států.⁴⁶ Oproti tomu staročesi i přesto, že podporovaly snahy Bulharů po jeho úplném sjednocení, zastávali prorakouský postoj.⁴⁷

Nutno však podotknout, že na druhé straně se koncem osmdesátých let zájem Ruska o slovanské země monarchie snížil, například ruský historik Lamanskij radil Čechům, aby se přeorientovali k Německu, tímto by podle něj spíš dospěli k osvobození od Rakouska.⁴⁸ Především se Rusko obávalo destabilizace sil v Evropě,⁴⁹ dalším důvodem byla jeho pozornost k balkánským Slovanům.

Počínaje rokem 1891 získali mladočeši přesilu v říšské radě.⁵⁰ Jejich program byl austroslavistický a tvořil půdu pro budoucí novoslovanství, které jim mělo pomoci ve větším uplatnění na zahraničním poli hospodářském.⁵¹ Přitom se od rusofilství

---

⁴³ Tamtéž, 263

⁴⁴ Od roku 1867 se dělnické hnutí organizovalo založením čtrnáctideníku *Dělník*, pod vedením Františka Ladislava Chleborada, důležitou úlohu hrál spolek *Oul*. V 70. letech se část tohoto hnutí okolo *Dělnických novin* přikláněla ke straně konzervativnější, tedy staročeské, druhou částí byl založen radikálně-liberální list *Dělnické listy*. Již v roce 1873 se redakce *Dělnických listů* přihlašuje k zásadám sociální demokracie. Koncem 90. let došlo k odštěpení Národně-sociální strany české od strany sociálně demokratické.

⁴⁵ ŠŤASTNÝ 1968, 278–279

⁴⁶ Koncem 80. let se mladočeši snažili ve své straně rusofilství potlačit důsledkem jejich politického sepejetí s monarchií a jejich zesilující pozici v české politice. ŠŤASTNÝ 1968, 268

⁴⁷ ŠŤASTNÝ 1968, 267

⁴⁸ DOUBEK 1999, 57

⁴⁹ Tamtéž, 113

⁵⁰ Tamtéž, 72

⁵¹ ŠŤASTNÝ 1968, 269–270

neupouštělo zcela, ale například u Karla Kramáře či Josefa Keizla byl přístup k němu umírněnější, na rozdíl od radikální sekce strany, kde se objevovaly myšlenky o přijetí pravoslavné víry a ruského jazyka za spisovný českého národa.⁵²

V této době nastává štěpení na různé politické strany či hnutí a tím rostlo i spektrum podob slovanství. České pokrokové hnutí⁵³ pojímalo myšlenku slovanství v novém světle, například odmítá krajní rusofilství a slovanskou solidaritu viděli založenou především na vymezení společných politických cílů.⁵⁴ V české politice ustupovalo slovanství do pozadí, případně bylo využito pro vlastní hospodářské cíle nebo pro získání většího hlasu na úrovni politické. Nicméně bylo stále živou myšlenkou, působilo jako protiváha k snahám německé buržoazie.

---

⁵² Tamtéž, 268–270, také BRUMMER 37–38

⁵³ České pokrokové hnutí vzniklo ze studentů počátkem devadesátých let, 1892 se začalo utvářet v politický směr. 1897 se hnutí rozdělilo na dvě frakce: radikální pokrokovou stranu vedená Antonínem Hajnem, druhá frakce byla vedena redakcí Radikálních listů. Z druhé frakce byla roku 1899 vytvořena Radikálně státoprávní strana, na jejímž založení se podílel například Alois Rašín.

⁵⁴ ŠTĀSTNÝ 1968, 273

1.3.2. Počátek 20. století a doba předválečná

Na pomezí 19. a 20. století byla situace českých národních zájmů opět tíživá, daná jak vnitřními, tak i mezinárodními poměry. Na rakouské straně sílily nacionální tendence a centralistický způsob vlády, což v Čechách vedlo k pokusům o sjednocování politických stran.⁵⁵ Za účelem větší hospodářské moci si mladočeská strana snažila pojitit svůj vliv na trhu ostatních slovanských národů v monarchii za podpory slovanství. Tento hospodářský vliv se později snažila rozšířit i na státy mimo Rakousko-Uhersko, zejména na polské území v Rusku, ale také do Srbska a Bulharska. Slovanství hrálo roli i ve sféře ekonomické, především ve vývozu kapitálu, v němž hrála přední roli Živnostenská banka.⁵⁶ Na rozdíl od vlastních mocenských záměrů mladočechů, působilo slovanství v širších vrstvách společnosti jako obranný a osvobozenecký prvek proti spojení Německa s Rakousko-Uherskem a jejich společnou expanzí.⁵⁷ Sociální demokraté sympatizovali s národnostně osvobozovacími aspekty slovanství, především s ruskou revolucí z let 1905–1907.⁵⁸

Roku 1907 se projednával plán uspořádat další všeslovanský sjezd, této schůzi se účastnil mezi 6 českými zástupci i Karel Kramář.⁵⁹ Sjezdu, který se konal o rok později, se účastnili zástupci mnoha slovanských národů – Rusové, Poláci, Srbové, Bulhaři a další. Účastníci se ovšem snažili vyhnout otázkám politickým.⁶⁰ Výsledkem tohoto sjezdu mělo být zlepšení vztahů mezi některými slovanskými národy, které vedly dlouholeté spory. Jednalo se především o vztahy mezi Polskem a Ruskem, také mezi Bulharskem a Srbskem, které uzavřely dohodu o společném postupu v otázce Makedonie.⁶¹ Projednávala se i možnost uspořádání všeslovanské výstavy.⁶² Celkové záměry sjezdu se však nepodařilo uskutečnit. Po sjezdu v Čechách následovali další sjednocující události, jako například sjezd slovanských učitelů.⁶³ Roku 1910 se konal slovanský sjezd také v Sofii, k jehož pozitivním výsledkům patřila dohoda mezi Bulharskem a Srbskem o

---

⁵⁵ DOUBEK 1999, 119

⁵⁶ ŠŤASTNÝ 1968, 305

⁵⁷ Tamtéž, 306–307

⁵⁸ Tamtéž, 309–311

⁵⁹ DOUBEK 1999, 120

⁶⁰ ŠŤASTNÝ 1968, 314

⁶¹ BIDLO 1927, 225

⁶² HEJRET 1944, 62

⁶³ DOUBEK 1999, 125

společném postupu proti Turecku v první balkánské válce,⁶⁴ ale kvůli jiným neshodám neměl ani tento sraz valných přínosů.⁶⁵

Spojením Starorusínů, jihoslovanského svazu a českého katolicko-národního klubu vzniklo roku 1908 Slovanské centrum, o rok později spojením s Českým svazem vznikla Slovanská jednota.⁶⁶ Její nepřilíš úspěšná činnost setrvala do roku 1911.⁶⁷ Držela se myšlenky austroslavistické a strategie podporovat říšské vládní plány. Účelem bylo dosáhnout vlastních požadavků, následně prostřednictvím decentralizace získat větší kompetenci nad správou vlastního území.⁶⁸ Také ze strany sociálních demokratů byly snahy spojit dělnická hnutí slovanských národů, což ovšem nevedlo k úspěchu.⁶⁹

Během balkánských válek se mladočeši nepostavili za požadavky balkánských národů, spíše vystupovali proti vstupu Rakouska-Uherska do válečného konfliktu. Podporu naopak tyto snahy získaly od širší české veřejnost, ovšem ani tato část společnosti nepřála rozšíření válečného konfliktu.⁷⁰

---

⁶⁴ ŠŤASTNÝ 1968, 315

⁶⁵ HEJRET 1944, 64

⁶⁶ DOUBEK 1999, 129

⁶⁷ Tamtéž, 133

⁶⁸ ŠŤASTNÝ 1968, 316

⁶⁹ Tamtéž, 321

⁷⁰ Tamtéž, 317,322

1.3.3. První světová válka

První světová válka může být hodnocena z pohledu slovanství různě, podle některých tehdejších politiků to byla válka mezi Slovanstvem a Germánstvem, což bylo mnohdy použito spíše jako agitace, jak dokládají Dějiny Slovanstva Jaroslava Bidla.⁷¹ V celoevropském konfliktu, kterého se účastnily nejen slovanské a germánské národy má podobný názor spíše ideologický charakter. Opačný názor zastával Karel Hermann.⁷² Také Tomáš Garrigue Masaryk uvádí, že: „Nelze vůbec říci, že válka byla bojem Germánů a Slovanů. ... Nejen Slované, nýbrž celý svět cítil se ohrožený náporom německým. Slované jistě nebyli vedoucími, nebyli činitelem rozhodujícím.“⁷³

Projevy slovanství byly u jednotlivých společenských vrstev různé. Karel Kramář obnovil svůj plán vybudovat slovanskou říši za pomoci ruské armády, Masaryk se věnoval organizaci českého a slovenského zahraničního odboje, který pracoval ve spojení s dohodovými mocnostmi. V širších vrstvách národa se projevovalo rusofilství ve chvíli, kdy ruská vojska postoupila ke Karpatům a měla tedy blíž k vstupu na území Čech, šíření proruských myšlenek však bylo rakouskými úřady trestáno.⁷⁴

Jednotlivé slovanské národy či státy se soustředily spíše na vlastní postup k osamostatnění. První únorová revoluce v Rusku z roku 1917, v jejímž důsledku došlo k ukončení carské nadvlády, měla svými dopady silný vliv na slovanství a jeho další vývoj, s nímž zejména státoprávní česká společnost počítala v rámci slovanské spolupráce. Cíle české politiky zpočátku představovaly zachování monarchie, její přetvoření ve federaci, uznání národních práv, k čemuž jim opět měla posloužit slovanská myšlenka společného postupu proti Vídni, která se projevila v setkáních českých, jihoslovanských a polských politiků.⁷⁵ Po obnovené činnosti říšské rady v květnu 1917 Češi vyjádřili nespokojenost s vídeňskou vládou a požadovali přetvoření monarchie ve spolkový stát s rovnoprávností národů.⁷⁶ I přesto, že slovanská myšlenka nezmizela z politiky Čechů, během války spolupracovali s dohodovými mocnostmi, především s Anglií, Francií, Spojenými státy a snažili se o získání jejich podpory ve svých osvobozovacích snahách. Dohodové mocnosti měly později vliv na výsledné odštěpení

---

⁷¹ BIDLO 1927, 227

⁷² ŠŤASTNÝ 1968, 345

⁷³ MASARYK 1923, 6

⁷⁴ ŠŤASTNÝ 1968, 346

⁷⁵ Tamtéž, 349–353

⁷⁶ BIDLO 1927, 245

národů od monarchie a vznik nových států.⁷⁷ Ruská říjnová revoluce již měla vliv více státoprávní a národně osvobozenecský. V tříkrálové deklaraci generálního sněmu⁷⁸ z ledna roku 1918 čeští politici dokonce vyjádřili požadavek vytvoření československého státu,⁷⁹ k čemuž došlo později v říjnu toho roku. Na římském kongresu se nesvobodné státy Rakouska-Uherska shodli na svém právu samostatnosti, obdobné setkání národů se konalo během divadelních slavností v květnu roku 1918, při výročí založení Národního divadla v Praze.

---

⁷⁷ BIDLO 1927, 246–247

⁷⁸ Jednalo se o svolání všech říšských poslanců z českého sněmu do Prahy.

⁷⁹ ŠTĀSTNÝ 1968, 354–355

1.3.4. Poválečný stav a oslabení slovanské ideologie

Slovanská myšlenka hrála roli i při vzniku Československa. Sám Tomáš Garrigue Masaryk, první československý prezident, byl názoru, že spojením Čech a Slovenska v jeden stát by vznikla slovanská většina, čímž by se německé a maďarské etnikum na tomto území stalo minoritou.⁸⁰ Zároveň měla slovanská vzájemnost také podobu jazykové a etnické příbuznosti a solidarity ve smyslu pomoci slabšímu slovanskému národu – tedy Slovensku.⁸¹ V poválečném období se státy soustředily jak na organizaci vnitrostátních poměrů, tak i na reorganizaci či tzv. rekonstrukci Evropy například plněním poválečných mírových smluv pod dohledem Společnosti národů, jak popisuje ministr zahraničních věcí Edvard Beneš⁸². I přesto, že slovanská idea byla stále přítomna například v politické praxi, vznikem Československa nastává příklon k Západu.⁸³ Mezinárodní spolupráce se rozšiřuje na úroveň evropskou a světovou. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve svém prvním poselství k národu československému jasně vylíčil vřelý vztah například k Jihoslovanům, nicméně upozornil i na nutnost udržet dobré mezinárodní vztahy s Anglií a Amerikou.⁸⁴

V souvislosti s ruskou emigrací z bolševického Ruska v důsledku tamní občanské války byl v Praze založen Slovanský ústav nebo také Ruská lidová univerzita.⁸⁵ Malou dohodou z roku 1921 byly utuženy vztahy s Jihoslovany, jejíž součástí bylo mimo Jihoslovanů také Rumunsko.⁸⁶ I když ani tento spolek nemůžeme považovat za čistě slovanský, příčinou jeho vzniku byly hlavně státní zájmy mezi jednotlivými subjekty a jejich vojensko-politická spolupráce.⁸⁷

Republika spolupracovala se slovanskými státy také na úrovni ekonomické, držela se svých předválečných hospodářských odbytišť v jihoslovanských a balkánských státech, nicméně se tyto poměry se slovanstvím nedají spojovat, finanční a investiční styky měla i s neslovanskými státy, jako bylo Rakousko nebo Maďarsko.⁸⁸

Edvard Beneš se ve své studii z poloviny dvacátých let věnoval otázce slovanství, kde odmítá obnovovat staré formy slovanské vzájemnosti, její funkci v novodobé politické

---

⁸⁰ BRUMMER 2012, 62

⁸¹ Tamtéž, 64

⁸² HLAVÁČEK 88–89

⁸³ BRUMMER 2012, 33

⁸⁴ HLAVÁČEK 2016, 72–73

⁸⁵ HEJRET 1944, 77

⁸⁶ Tamtéž, 80–82

⁸⁷ ŠŤASTNÝ 1968, 371

⁸⁸ Tamtéž, 373–374

situaci hodnotí spíše jako okrajovou. Možné prý ji bylo použít jen v případě ohrožení státu Německem. Československá krajní pravice v čele s Karlem Kramářem tento postoj kritizovala.⁸⁹ Myšlenka slovanské vzájemnosti se naopak objevuje například u strany agrární⁹⁰, navázáním na tradici rusofilství bylo využito ve 20. letech také v propagandě Komunistické strany a jejích organizacích.⁹¹

Ve třicátých letech byla věnována větší pozornost Rusku, došlo k normalizaci mezinárodních vztahů s SSSR na základě spojenecké smlouvy z května roku 1935. Důvodem byly nejen změny v sovětské politice, ale také nová hrozba přicházející z německého nacionalismu.⁹²

---

⁸⁹ ŠŤASTNÝ 1968, 385–386

⁹⁰ Agrární strana zdůrazňovala úlohu zemědělce ve společnosti, hlásila se k demokracii, snažila se o spolupráci se slovanskými agrárními stranami. V meziválečném období byla nejsilnější politickou stranou. Jejími vůdčími představiteli byli Antonín Švehla nebo Milan Hodža. BRUMMER 2012, 75–81

⁹¹ ŠŤASTNÝ 1968, 278

⁹² Tamtéž, 388–389

1.4. Karel Kramář a Tomáš Garrigue Masaryk v otázce slovanské politiky

Rozdílné koncepce slovanství jsou dobře čitelné na postojích následujících dvou osobností české politiky. I když zpočátku stáli Kramář a Masaryk společně při zakládání realistického hnutí, s nímž vstoupili do mladočeské strany, jejich názor se později rozešly a kontrastovaly jeden druhému.

1.4.1. Karel Kramář

Před válkou byl Karel Kramář zastáncem politiky austroslavismu, stejně jako například Havlíček si představoval uchování Česka v Rakousku-Uhersku. Navrhoval jeho federalizaci a také samozřejmě prosazoval myšlenku lepšího postavení jednotlivých zemí v rámci monarchie.⁹³ Během svých cest do Ruska, započatých již od devadesátých let⁹⁴, si tuto zemi oblíbil, což mělo později účinek na jeho postoj vůči bolševickému Rusku. Roku 1908 se konal organizačně, jak už bylo řečeno, nepříliš zdařilý slovanský sjezd. Při jeho příležitosti Kramář zdůrazňoval důležitost společných cílů, spolupráce ve sféře hospodářské a kulturní, solidaritu slovanských národů a právo na svobodu každého národa. Mimo jiné v té době se také utvářelo novoslovanství, jehož byl Kramář protagonistou. V říjnu roku 1908 byla k Rakousku-Uhersku připojena Bosna a Hercegovina, krok, který Kramář podpořil na základě toho, že Rusko s anexí souhlasilo, což se ovšem později ukázalo být nepravdivé.⁹⁵ Začátkem dalšího roku se Kramář dostal do čela Slovanské jednoty jako jeden z členů prozatímního předsednictva.⁹⁶ Roku 1910 se konal další slovanský sjezd tentokrát v Sofii. Zde Kramář opět připomínal svůj postoj vůči Rakousku-Uhersku, s tím, že by žádný národ neměl být utlačovaný.⁹⁷

Před začátkem války se však jeho postoj směrem k Rusku mění. Vytvořil koncept tzv. Slovanské federace jako konstituční monarchie vedené ruským carem, v níž spatřoval obranné řešení před ostatními nepřátelskými státy, které by se mohly slovanských států osvobozených od nadvlády znovu ujmout. Součástí této federace měly být následující země: Ruská říše, Polsko, Česko, Bulharsko, Srbsko, Černá Hora. Takto

---

⁹³ HRODEK 2004, 145

⁹⁴ ČERVINKA 1930, 8

⁹⁵ HRODEK 2004, 147

⁹⁶ DOUBEK 1999, 131

⁹⁷ HRODEK 2004, 147

sjednocení by mohli podle něj Slované mít větší hlas a snadněji by prosazovali své zájmy na mezinárodním poli.⁹⁸

Po válce patří Kramář mezi podpůrce spolupráce slovanských národů, ve svém již předválečném konceptu spojení slovanských národů v čele s nebolševickým Ruskem – nyní již v rámci samostatných suverénních států – vidí naději na udržení míru a demokracie. Podle něj by mělo být Rusko od bolševismu osvobozeno ostatními „slovanskými národy“. V pád bolševického režimu nepřestal věřit, nebolševické Rusko pak mělo stát v čele jeho „slovanské unie“, pod tímto velkým a mocným slovanským státem by se pak ostatní menší slovanské státy nemusely bát ohrožení okolními nepřáteli, a proto pozdější navázání diplomatických vztahů s SSSR bylo pro Kramáře obrovským zklamáním.⁹⁹

Rusofilství Kramáře se neslučovalo s tradičními směry české politiky, která například požadovala český jazyk ve školách, chtěla se vymanit z absolutismu, přičemž Kramář navrhoval zavedení vyučování ruského jazyka v neslovanských zemích od druhého stupně základní školy,¹⁰⁰ také se v rámci jeho Slovanské federace měl v armádě stát velícím jazykem ruština.¹⁰¹ Tato myšlenka ovšem neměla valného úspěchu ani na straně českých politiků ani u ruské oficiální politiky.¹⁰² Stejných výsledků měly v české poválečné politice jeho pokusy o pokračování v neoslavismu nebo protisovětské plány.¹⁰³

1.4.2. Tomáš G. Masaryk

Již před svým prvním vstupem do politiky, tedy v 80. letech měl Tomáš Garrigue Masaryk zájem o širší poznání v oblasti slovanství, vznikly například Slovanské studie – první o slavjanofilovi Ivanu V. Kirejevském, druhá věnována Janu Kollárovi. V roce 1887 se dostal do Ruska poprvé a znova o rok později, cestu konal především s cílem naučným.¹⁰⁴ Neustále se pokoušel o reálné vnímání slovanské otázky, názorově se přikláněl k austroslavismu, ve kterém spatřoval cestu k uplatnění české politiky v monarchii. Rusko totiž v té době, jak už bylo zmíněno, neprojevovalo značný zájem o slovanské národy Rakouska.¹⁰⁵

---

⁹⁸ HRODEK 2004, 148

⁹⁹ Tamtéž, 151

¹⁰⁰ RAK 1994, 125

¹⁰¹ HRODEK 2004, 148

¹⁰² ŠŤASTNÝ 1968, 368

¹⁰³ Tamtéž, 371–372

¹⁰⁴ DOUBEK 1999, 53

¹⁰⁵ Tamtéž, 58

Okolo roku 1887 se mezi ním, jeho přítelem Josefem Keizlem, Karlem Kramářem a Antonínem Rezkem formuje skupina realistů a později také myšlenka aktivního zapojení se do politického dění.¹⁰⁶ Staročeši začali roku 1889 s realisty sympatizovat, k jejich přijetí do své strany byli ochotni i mladočeši. Již koncem roku 1890 se realisté připojili ke straně svobodomyšlných, v dalším roce byli Kaizl, Kramář i Masaryk zvoleni za poslance Říšské rady.¹⁰⁷

V otázce slovanství se Masaryk se stále přikláněl k zachování národů pod vedením Rakouska. Vnímal, že zahraničně politická situace evropských velmocí nedovoluje spojení s Ruskem. Kritizoval fakt, že mladočeská strana neměla programově definováno, jak přesně by se měla slovanská vzájemnost promítnout do české politiky, i z toho důvodu se přidržoval umírněnější části strany. Roku 1893 od mladočeské strany odstoupil,¹⁰⁸ a po odchodu z aktivního politického života se zaměřil na formulaci svých postojů. Jako platformu prozatím využíval svou literární činnost. Kromě Času, na němž pracoval se svými kolegy Kramářem a Kaizlem, začal pracovat i na České otázce.¹⁰⁹ Také založil společně s Josefem Svatoplukem Macharem revue Naše doba, přinášející moderní přístup k politickým a kulturním otázkám, jejíž podstatnou částí byl program vyjadřující se k slovanství, s primárním zaměřením na Slovany v Rakousku-Uhersku.¹¹⁰

Ovšem potřeba politické činnosti a rozšíření pole působnosti dalo na počátku devadesátých let vzniknout skupině novorealistů okolo T. G. Masaryka, J. S. Machara a Františka V. Krejčího, který se později odpojil. Na konci 90. let a počátkem nového století se Masaryk vrací do aktivní politiky, roku 1900 zakládá politickou stranu pod názvem Česká strana lidová.¹¹¹ Věnoval se otázce slovanství, přičemž připomínal stále nezrealizované ideové spojení Slovanstva a absence kroků ke společným cílům slovanských národů.

Jeho nově vzniklá strana byla přítomna v přípravách slovanského sjezdu v roce 1907, který se konal 1908, přesto však konečná účast jejích členů nebyla na sjezdu valná, např. Masaryk se účastnil pouze druhý den, a ani návrhům realistů se nedostalo přílišné pozornosti.¹¹² Ve stejném roce byl Masaryk zvolen do říšské rady.

---

¹⁰⁶ DOUBEK 1999, 60

¹⁰⁷ Tamtéž, 68

¹⁰⁸ Příčinou jeho odchodu byla tzv. Šromotova aféra, na jejímž základě měl Masaryk prozradit důvěrné informace o mladočechovi J. Grégrovi, kterých měl využít František Šromota. DOUBEK 1999, 84

¹⁰⁹ DOUBEK 1999, 80

¹¹⁰ Tamtéž, 88

¹¹¹ Tamtéž, 115

¹¹² Tamtéž, 124

Koncem desetiletí se věnuje událostem na Balkáně. Konkrétně to byl případ velezrádných procesů v Srbsku a Chorvatsku, kde na základě vykonstruovaných informací byli chorvatští Srbové zatýkáni pro velezradu z velkosrbské propagandy, Masaryk v této souvislosti předložil v parlamentu svým šetřením a cestami získaných informací obhajobu těchto obžalovaných.¹¹³

V předválečných letech, kdy v české společnosti vládlo většinově rusofilství, byl Masaryk k takovému postoji skeptický, nesouhlasil s ním, poukazoval především na nedokonalé a nedostatečně promyšlené rusofilské programy ostatních českých politiků.¹¹⁴ Během války se věnoval zahraničnímu odboji.¹¹⁵ V knize *Nová Evropa* se Masaryk mimo jiné zabývá osvobozením Čech, také upozorňuje na otázku pangermanismu, označuj jej za „protislovanský, protiruský“, součástí pangermánských záměrů prý bylo oslabit Slovany a Rusko. Osvobození Čech mělo být podmínkou pro dosažení válečných cílů mocností.¹¹⁶ Cesta nově vzniklého československého státu měla podle něj do budoucna směřovat k demokratickému Západu.¹¹⁷ V poválečném uspořádání připouštěl politickou nezávislost slovanských národů a tím i možnost cesty k jejich dalšímu progresu,¹¹⁸ ovšem jejich samostatnost nepokládal za podmínku k zesílení panslavismu. Naopak ostatním slovanským národům doporučoval pracovat na vnitrostátních záležitostech, spolupráci mohly tyto státy konat nezávisle na jazykové či národní příbuznosti. Slovanskou spolupráci vnímal stejně jako před válkou spíše na úrovni kulturní.¹¹⁹ Jeho poválečné představy směřovaly k spolupráci na úrovni rozsáhlejší, celoevropské,¹²⁰ za poválečný úkol evropských národů považoval jejich organizaci a tím i naplnění humanitního programu, v němž budou moci slovanské národy působit svou vzájemností.¹²¹

---

¹¹³ DOUBEK 1999, 138

¹¹⁴ HEJRET 1944, 68

¹¹⁵ HEJRET 1944, 70–73

¹¹⁶ HLAVÁČEK 2016, 56–57

¹¹⁷ Tamtéž, 62

¹¹⁸ MASARYK 1923, 6

¹¹⁹ Tamtéž, 29–34

¹²⁰ HEJRET 1944, 79–80

¹²¹ MASARYK 1923, 37–38

2. Vztah Čechů k Bulharům od roku 1878 do konce 30. let 20. století

2.1. Politická situace v Bulharsku v době po osvobození roku 1878 do počátku 20. století

Pro pochopení vztahů mezi Čechy a Bulhary je podstatné znát politickou situaci také bulharského národa v daném období, kdy do Bulharska Češi přicházeli a působili tam. Protože v názorech velké části české společnosti měla své místo slovanská ideologie, vzbuzovala zájem i situace bulharského národa. Z dobové literatury jsou do textu také zařazeny některé názory historika Františka Hýbla a reakce v českém periodiku Národní listy.¹²² František Hýbl popsal současné dějiny Bulharska. Věnoval se studiu dějin slovanských národů, napsal také několik středoškolských učebnic světových dějin, na kterých spolupracoval například s Jaroslavem Bidlem, později spolupracoval i s Luborem Niederlem. Národní listy byly především periodikem mladočeské strany, které se soustředily na řešení české politické otázky, také se zajímaly o situaci u ostatních slovanských národů či států. Jejich dlouholetým redaktorem byl Julius Grégr, ale v tomto periodiku publikovali také další čeští intelektuálové jako byl Jan Neruda, Vítězslav Hálek, či Karel Tůma. Během první republiky byly periodikem Československé národní demokracie, od roku 1939 po dobu dvou let byly tribunou Národního souručenství.

Počátkem devatenáctého století byly poměry na území Bulharska velmi krušné, kromě vnitřních krizí osmanské říše tu byla i rusko-turecká válka, která zemi zpustošila. Situace jazyková byla podobná jako v Čechách, bulharština ustoupila do pozadí, mluvilo se turecky a řecky. V řečtině například probíhalo vyučování na školách, stala se také součástí veřejného života, důvodem toho byla řecká správa církevní i školská.¹²³ I přesto si národ pomalu začal uvědomovat svou identitu a s ní spojených práv na existenci. Jan Rychlík zde ovšem upozorňuje na jednu podstatnou odlišnost od národního obrození středoevropských států. Na území Balkánu totiž nastávala otázka, na jakém území bude docházet k uvědomování národa. Bylo to způsobeno především tím, že národy

---

¹²² Podrobněji k reakcím českých periodik na události v Bulharsku viz ČERNÝ/GRIGOROV 2008 — Marcel ČERNÝ / Dobromir GRIGOROV: Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození. Praha 2008, 48–56, 71–89

¹²³ HÝBL 1930, 15–17

v osmanské říši žily promíšeně. Tento aspekt hrál důležitou roli například v bojích o území Makedonie, kde si na její západní část dělali nároky kromě Bulharů také Řekové a později Srbové.¹²⁴ Podle Františka Hýbla měly podstatný vliv na uvědomělost národa obchodní styky bulharských emigrantských kupců s ostatními národy, mezi nimi i s Čechy.¹²⁵ Jan Rychlík v národně-obrozenecké otázce poukazuje hlavně na přínos Bulharů v té době studujících v různých metropolích evropských států, u nichž probíhaly národně-osvobozovací snahy.¹²⁶ Šíření národního vědomí tedy poskytovali především bulharští emigranti, kteří začali zakládat moderní bulharské školy, první z nich byla založena roku 1835 v Gabrově, a literatura, která měla vlastenecký ráz, jejími příklady jsou díla Pajsija Chilendarského, Sofronija a Venelina. V padesátých letech byla snaha bulharského národa soustředěna především na osamostatnění ve sféře církevní. Dlouholetý zápas skončil vítězstvím Bulharů, kdy roku 1872 došlo k osamostatnění bulharské církve.¹²⁷

Mezitím se již v šedesátých letech u emigrovaných Bulharů šířily revoluční myšlenky o osvobození Bulharska. Ústředí mělo toto hnutí v Bukurešti. Koncem roku 1875 se utvořil revoluční výbor, který vyhlásil povstání v dubnu následujícího roku. Během několika dní se povstání rozšířilo po Střední gorě a do oblasti Rodop. Situace se ale rychle stala pro povstalce nepříznivou, turecké vojsko se blížilo až nakonec povstalci nebyli schopni proti němu bojovat, a tak povstání skončilo toho roku v květnu.¹²⁸ Právě tyto události dolehly na Evropské mocnosti a roku 1877 vyhlásilo Rusko Turecku válku. Ta skončila sanstefánským mírem 3. března 1878, kde bylo Bulharsku poskytnuta vnitřní samospráva. Na tuto událost reagovali například české Národní listy vřelými komentáři,¹²⁹ v nichž je zřetelné tehdejší nadšení pro otázku slovanství, především se tu projevil proruský postoj. Konečné řešení, které Hýbl¹³⁰ a podobně i Národní listy¹³¹ hodnotily jako nespravedlivý rozsudek, však nastalo po berlínském kongresu, který probíhal v červnu a červenci toho roku. Na jeho základě došlo k rozdělení území na Bulharské knížectví, některé zdejší oblasti byly připojeny k Srbsku, a tureckou autonomní provincií Východní Rumelii, Makedonie zůstala Turecku.¹³²

---

¹²⁴ RYCHLÍK 2016, 168

¹²⁵ HÝBL 1930, 21

¹²⁶ RYCHLÍK 2016, 172

¹²⁷ Tamtéž, 197–198

¹²⁸ Tamtéž, 205–207

¹²⁹ Národní listy LVIII, 1878, 1–2

¹³⁰ HÝBL 1930, 61

¹³¹ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 55

¹³² RYCHLÍK 2016, 213–218

Ani tímto dílem však nepokoje v zemi neustaly. V následujících letech docházelo k dalším vnitřním konfliktům, v nichž obyvatelstvo protestovalo prostřednictvím politických atentátů a spiknutí proti vedení vlády, docházelo také k porušování ústavy. Obyvatelstvo netěšily především výsledky berlínského kongresu, které se lišily od sanstefánského míru.¹³³ Roku 1879 byl za bulharského knížete zvolen Alexander Battenberský, za guvernéra Východní Rumelie byl sultánem zvolen Alexandr Vogorodi, zvaný Aleko paša.¹³⁴ Za nových poměrů po roce 1878, na něž nebylo obyvatelstvo zvyklé, se muselo politické vedení vypořádat s mnohými organizačními otázkami, byly prováděny časté personální změny v politice, kromě toho se na východě území bouřilo turecké obyvatelstvo, které nechtělo spolupracovat s novým křesťanským vedením. V Rumelii stále panovala myšlenka sjednocení s knížectvím, kterou propagovala především národní strana sněmu, po jejím úspěchu ve volbách však otázku sjednocení odložila, této myšlenky se pak drželi spíše liberálové.¹³⁵ Ve státní správě obou území chybělo především vzdělané úřednictvo, proto se do těchto funkcí dosazovalo mnoho cizinců z Německa, Česka či Chorvatska, podobná byla situace i v oblasti školství.¹³⁶

Myšlenka připojení Rumelie ke knížectví dosáhla svého vrcholu pod vedením radikální strany v čele se Zachariem Stojanovem v září roku 1885, kdy byl v Plovdivu sesazen tamní guvernér. Hlasu lidu se podvolil kníže Alexandr, který převzal moc nad nově spojeným územím. Tato akce nebyla podpořena Ruskem, z toho důvodu byli z Bulharska odvolaní tamní ruští důstojníci a ruský ministr obrany. Naopak podporu získalo Bulharsko od Anglie.¹³⁷ Pod záminkou narušení balkánské rovnováhy plovdivským povstáním vyhlásil toho roku srbský král válku Bulharsku, které ji nakonec vyhrálo. To také přispělo k uznání a oficiálnímu spojení Bulharského knížectví a Východní Rumelie, které bylo stvrzeno roku 1886. I tato událost byla s nadšením komentována na stránkách Národních listů, ale také ve staročeském deníku Pokrok.¹³⁸ Politické neshody v nově spojeném území probíhaly mezi pravicovými konzervativními liberály, ti zastávali proruskou posici, chtěli také provést další politický převrat a sesadit Battenberga z trůnu, a radikálními austrofilskými a anglofilními liberály. Kníže byl

---

¹³³ Na jeho základě totiž mělo být Bulharsko sjednoceno, mělo také zahrnovat například téměř celou Makedonii.

¹³⁴ HÝBL 1930, 70

¹³⁵ RYCHLÍK 2016, 238–239

¹³⁶ Viz následující podkapitola.

¹³⁷ RYCHLÍK 2016, 241

¹³⁸ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 72–73

sesazen v srpnu toho roku.¹³⁹ V následujícím roce byl Velkým národním shromážděním vybrán nový kníže Ferdinand Koburský, zvolen jako Ferdinand I. Rusko to považovalo za nezákonné a v rozporu s berlínskou smlouvou. Ani ostatní státy tedy bulharského panovníka zatím oficiálně neuznaly. Předsedou nové vlády se stal představitel liberální strany Stefan Stambulov, který byl již předtím pověřen vedením vlády. Svou téměř neomezenou mocí se snažil o zavedení pořádku, k čemuž mu sloužili donašeči, v případě vzpoury ukládal přísné tresty. Na druhou stranu však pomáhal upevnit postavení státu, za jeho vlády byly uzavřeny obchodní a celní smlouvy s Velkou Británií, Rakouskem-Uherskem a Francií, také například proběhla první zemědělsko-průmyslová výstava v roce 1892,¹⁴⁰ o které bude řeč v kapitole věnované práci malíře Jana Václava Mrkvičky. Roku 1896 po nastoupení Mikuláše II. na ruský trůn byl bulharský panovník oficiálně uznán Ruskem, stejně se pak vyjádřily i další mocnosti.

V té době také v Bulharsku docházelo ke štěpení politických stran, nadále kníže často obnovoval personální složení vlády. Ve straně národní s konservativním vůdcem se utvořilo liberální křídlo, strana liberální byla protiruská, strana tzv. pokrokově liberální a strana demokratická byly rusofilské, vznikla také strana sociálně-demokratická, později také došlo k založení strany zemědělské.¹⁴¹ Hýbl uvádí, že jejich spory, neustálé vzájemné obviňování, byly důsledkem nezájmu obyvatelstva o politiku.¹⁴² Koncem 19. a počátkem 20. století stále šířily nepokoje bulharského obyvatelstva v Makedonii, která zůstala pod osmanskou správou, což mělo neblahý vliv na vztahy bulharsko-turecké. Po mladotureckém povstání¹⁴³ roku 1908 prohlásil kníže Bulharsko za samostatné a na Turecku nezávislé. Státní útvar byl prohlášen za carství a kníže se tedy stal carem. Získal podporu od Rakouska, které také porušilo berlínskou smlouvu anexí Bosny a Hercegoviny. Podle Hýbla uznání samostatnosti se Bulharsku od ostatních mocností dostalo roku 1909.¹⁴⁴ Rychlík dodává, že k formálnímu potvrzení došlo až roku 1911.¹⁴⁵ Mezitím ovšem opět došlo ke zhoršení bulharsko-tureckých vztahů. Mladoturci se totiž

---

¹³⁹ Pokus knížete o udobření s ruským carem po jeho návratu do Bulharska se nezdařil, car totiž nepodpořil jeho návrat do Bulharska. Podpory se mu nedostalo ani od ostatních mocností, které měly obavy z vojenského zásahu Ruska na území Bulharska. RYCHLÍK 2016, 245–247

¹⁴⁰ RYCHLÍK 2016, 250

¹⁴¹ Počátkem 20. století na sjezdu rolníků v Plevnu vznikla z nespokojenosti s politikou dosavadních stran například organizace pod názvem Bulharský zemědělský lidový svaz. RYCHLÍK 2016, 256

¹⁴² HÝBL 1930, 172

¹⁴³ Cílem mladoturků byla přeměna osmanské říše v konstituční stát. Usilovali o to, aby si občané všech národností i náboženského vyznání byli rovni. Po vzpourách jednotek vedených tureckými důstojníky vyšly vzbouřenci i proti Istanbulu s cílem obnovit ústavu z roku 1876. Mladoturecký výbor jednoty a pokroku následně převzal moc v Turecku roku 1908.

¹⁴⁴ HÝBL 1930, 160–161

¹⁴⁵ RYCHLÍK 2016, 270

snažili vytvořit ze všech národů Turecka jeden osmanský národ. Proti takovému postupu se stavěly i ostatní národy v říši, a tak počátkem října roku 1912 začalo Bulharsko společně s Řeckem a Srbskem první balkánskou válku proti Turecku, v květnu 1913 byl uzavřen mír. Ovšem v červnu toho roku se spojily proti Bulharsku Srbsko, Řecko a Černá Hora, poté co bulharský car vydal rozkaz armádě, aby rozehnala srbské a řecké jednotky z Makedonie. Druhá balkánská válka skončila podepsáním míru v Bukurešti, kdy Bulharsko získalo jen malý kus z území Makedonie a zbytek přepadl Srbům a Řekům. V druhé balkánské válce stála většina české společnosti na straně Srbska, a to včetně Karla Kramáře. Opačný postoj zastával například Vladimír Sís, který působil v Bulharsku jako válečný korespondent pro Národní listy.¹⁴⁶

V první světové válce zpočátku vystupovalo Bulharsko neutrálně, později v září roku 1915 se postavilo na stranu ústředních mocností, tedy na stranu nepřítele Čechů, což samozřejmě negativně ovlivnilo i česko-bulharské vztahy. Hýbl toto rozhodnutí hodnotí jako neštěstí Bulharska, podobné stanovisko zastával také například již zmíněný Karel Kramář.¹⁴⁷ Přijetím návrhu Dohody, která mu slibovala za určitých podmínek získání většího území Makedonie, mělo podle Hýbla Bulharsko poslední šanci získat to, co bylo kdysi slíbeno ve svatoštěpánském míru. Rychlík v této souvislosti vysvětluje, že vláda vnímala nabídku centrálních mocností jako výhodnější, ku příkladu proto, že se jim v té době ve válce vedlo lépe.¹⁴⁸ Proti orientaci na ústřední mocnosti v Bulharsku marně protestovala například demokratická strana, socialisté a také agráři.¹⁴⁹ Bulharská armáda vstoupila do jižní části Srbska, Makedonie, dále po přistoupení Rumunska roku 1916 k dohodovým mocnostem obsadila bulharská vojska i území Dobrudže, později vstoupila i na území Řecka. V březnu 1918 pak byla po ruské říjnové revoluci podepsána mírová smlouva mezi Ruskem a ústředními mocnostmi, k tomuto příměří se přidalo i Rumunsko. Německo i Rakousko-Uhersko ovšem potřebovaly rumunské zemědělství a naftu, a tak nakonec nepodpořily plně zájmy Bulharska a nesouhlasily s tím, aby mu přepadla celá Dobrudža ale jen její jižní část. 29. září došlo ke kapitulaci Bulharska podepsáním soluňského příměří, následně bylo bulharské území částečně obsazeno britskými, francouzskými a italskými vojsky. Car Ferdinand abdikoval 3. října 1918 a jeho nástupcem se stal jeho syn Boris III. 27. listopadu 1919 byl podepsán neuillyský mír

---

¹⁴⁶ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 62

¹⁴⁷ HÝBL 1930, 182–183; ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 65

¹⁴⁸ RYCHLÍK 2016, 279

¹⁴⁹ Tamtéž, 280

s Bulharskem, na jehož základě Bulharsko přišlo o území získaná během první světové války, také o část Makedonie získanou před válkou. O zlepšení česko-bulharských vztahů v této souvislosti usiloval Vladimír Sís prostřednictvím článků v Národních listech, Moravsko-Slezském denníku či České revue.¹⁵⁰

Na bulharské poválečné politické scéně došlo k vzestupu radikálních hnutí, také vzrůstal vliv agrárníků. Pod vlivem ruské říjnové revoluce vznikla ze socialistů Bulharská komunistická strana.¹⁵¹ Od roku 1920 byla zdejší vláda sestavena Alexandřem Stambolijským jen z agrárníků, která se snažila o zlepšení postavení zemědělského obyvatelstva. Zbytek poslanců tvořili například komunisté a demokratická strana. Stambolijski, který zastával funkci ministra zahraničí, se snažil o zlepšení vztahů s mocnostmi Dohody, především s Francií prostřednictvím Jugoslávie. V tom mělo figurovat také Československo, jako spojenec Jugoslávie a Rumunska. Roku 1920 Československo podporovalo vstup Bulharska do Společnosti národů.¹⁵² Proti Stambolijskému vládě se ale začaly postupně organizovat různé skupiny a připravoval se státní převrat. Z důstojníků nespokojených s výsledky války vznikl Vojenský svaz a také Lidová dohoda, která se stavěla proti agrárníkům a také proti komunistům. Další opozicí byla nově formovaná nacionálně-liberální strana, tzv. konstituční blok. Byla tvořena stranou demokratickou, radikálně-demokratickou a lidově-pokrokovou stranou.¹⁵³ Z 8. na 9. června 1923 došlo ke státnímu převratu, jeho velitelé byli členy Vojenského svazu. Během něj došlo k zatčení ministrů Stambolijské vlády, který byl o několik dní později popraven. Předsedou nové vlády, do níž vstoupili i sociální demokraté, se stal Alexandr Cankov, předseda Lidové dohody. Proti Cankovově vládě se marně bouřily některé venkovské organizace a zemědělci. Vláda Stambolijské byla na stránkách Národních listů komentována mimo jiné 15. června 1923,¹⁵⁴ kde pisatel Stambolijskému především vyčítal pronásledování inteligence a kruté zacházení s odpůrci, a přál nové bulharské vládě, aby vedla demokratickou a také slovanskou politiku, aby například došla k usmíření se Srbskem.

Následně však v Bulharsku vznikla nová politická strana pod názvem Demokratická dohoda tvořená konstitučním blokem a Lidovou dohodou. Proti nové vládě se ale připravovalo povstání vedené agrárníky a komunisty. Komunisté se během povstání

---

¹⁵⁰ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 66

¹⁵¹ RYCHLÍK 2016, 288

¹⁵² Tamtéž, 293

¹⁵³ Za války tyto strany podporovaly společenstvími dohodovými mocnostmi.

¹⁵⁴ Národní listy CLXII, 1923, 1

v září 1923 dostali k moci v mnoha městech, protože ale neměli dostatečné podpory veřejnosti ani většiny agrárníků, nebylo toto povstání příliš úspěšné. Následně vláda uvěznila a vyháněla ze země ty, kteří sympatizovali s povstanci či se na povstání přímo podíleli a komunistická strana byla později rozpuštěna.¹⁵⁵ Tajná komunistická vitošská konference ovšem rozhodla, že bude v povstání pokračovat. 14. a 16. dubna 1925 byly provedeny neúspěšné pokusy o atentát na cara Borise III., následkem těchto událostí byla masová zatýkání a popravování odpůrců. Cankov poté začal ztrácet podporu ve své straně a počátkem roku podal demisi. Z Lidové dohody vznikla nová vláda s předsedou Andejem Ljapčevem. Za jeho vlády došlo například k návratu emigrantů z Jugoslávie a Československa, k obnovení působnosti opozičních stran, komunisté tak mohli být aktivní v Bulharské straně práce, částečně byla obnovena i svoboda slova a tisku.¹⁵⁶ Počátkem 30. let ve volbách zvítězil Národní blok tvořený především z demokratické strany a z části agrárníků. Chtěl se zasadit o obnovení demokracie, do státu se mohli vrátit i radikálnější vůdci agrární strany. V mezinárodní politice se vláda pokoušela o sblížení s Velkou Británií, Francií a Jugoslávií. Roku 1934 byl vytvořen Balkánský pakt, jehož členy byly Jugoslávie, Rumunsko, Řecko a Turecko. Přes pokusy Francie i Československa zůstalo Bulharsko od tohoto bloku izolované. K této situaci se vyjádřil na podporu československo-bulharských vztahů Vladimír Sís v Národních listech, kde uvedl: „Máme jistě i vlastní zájem na tom, aby Bulharsko vyšlo ze své izolovanosti a ať už přímo v Malé dohodě nebo nepřímo v Balkánském svazu spolupracovalo s námi.“¹⁵⁷ Bulharsko ovšem do Balkánského paktu nevstoupilo. Později se vztahy s Jugoslávií normalizovaly. Stále více se ale Bulharsko dostávalo pod vliv Německa, které bylo jeho obchodním i politickým partnerem. Od spolupráce s Německem si totiž vláda slibovala uskutečnění svých územních požadavků.¹⁵⁸ Bulharsko tak vnímalo mnichovskou dohodu i vídeňskou arbitráž¹⁵⁹ jako uspokojivou změnu od nespravedlivých poválečných smluv. Tento postoj vyjádřil car Boris svou návštěvou Adolfa Hitlera a Neville Chamberleina koncem září 1938, kdy souhlasil s tím, aby bylo Československo přinuceno vzdát se svých pohraničních území v rámci zachování mezinárodního míru.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ RYCHLÍK 2016, 300

¹⁵⁶ Tamtéž, 302

¹⁵⁷ Národní listy LXIV, 1936, 1

¹⁵⁸ RYCHLÍK 2016, 312–313

¹⁵⁹ V mnichovské dohodě z konce září 1938 se jednalo o postoupení pohraničního území Československa Německu. První vídeňskou arbitráží z 2. listopadu 1938 přišlo Československo o jih Slovenska a o jih Podkarpatské Rusi ve prospěch Maďarska.

¹⁶⁰ RYCHLÍK 2016, 403

2.2. Přínos Čechů Bulharsku

V době po bulharském osvobození roku 1878 hrála významnou roli česká inteligence v kulturním životě Bulharů. V této kapitole se zaměřím především na české učitele, kteří měli podíl na vzniku některých školských institucí či vědních oborů v Bulharsku. O učitelích, kteří pracovali na sofijské Státní kreslířské škole, bude pojednáno v kapitole o příchodu malíře Jana Václava Mrkvičky do Sofie, kde je také věnováno více prostoru činnosti této školy.

Migrace učitelů do nově vzniklého státu má několik důvodů. Například Růžena Havránková¹⁶¹ poukazuje na možnost lepšího a rychlejšího uplatnění českých odborníků v Bulharsku.¹⁶² Tuto situaci vysvětluje nadbytkem českých absolventů humanitních či technických oborů v Čechách. Důležitým aspektem bylo také slovanství, které zvyšovalo zájem o Bulharsko a o jeho osvobozené snahy. Mimo jiné tu však měly význam i česko-bulharské kontakty navázané i před osvobozením a také různé spolky sdružující Čechy a Bulhary. K navázání česko-bulharských styků pomohl například Václav Křížek, ředitel tábořského reálného gymnázia, který se koncem 60. let setkal ve Vídni s bulharským učitelem, nakladatelem a překladatelem učebnic pro bulharské školy Christem G. Danovem. Křížek nabídl Danovovi, aby bulharští studenti přijeli na studium do tábořského gymnázia. Danov tuto informaci šířil v Bulharsku a brzy se spoustu tamních studentů přihlásilo ke studiu v Táboře. V píseckém reálném gymnáziu podporoval bulharské studenty profesor kreslení a básník Adolf Heyduk, podobnou činnost vykonával i ředitel gymnázia v Hradci Králově Jan Květoslav Klumpar.¹⁶³ Díky tomu se čeští studenti seznamovali s těmi bulharskými, a tyto známosti později přispěly k tomu, že se mnozí Češi rozhodli vycestovat a pracovat v Bulharsku. Jan Rychlík uvádí, že odchod Čechů do Bulharska byl výhodou pro rakousko-uherskou zahraniční politiku. Tato migrace a podíl na budování osvobozeného státu rakouskými občany mohla mít za následek odsunutí tamního ruského působení, a naopak zesílení rakousko-uherského vlivu. Tamní práce Čechů měla podle něj vliv i na pozdější bulharskou orientaci k Rakousku-Uhersku.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Růžena Havránková působila jako vědecká pracovnice v několika ústavech Československé akademie věd. Svou činnost vykonávala ve Slovanském ústavu, v Ústavu dějin evropských socialistických zemí ČSAV, v Československém institutu a v Ústavu dějin východní Evropy.

¹⁶² ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 40–43

¹⁶³ AMORT 1980, 91–92

¹⁶⁴ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 32–38

Po vzniku československého státu se ovšem mnoho Čechů žijících v Bulharsku vrátilo do své vlasti. O situaci na konci 20. let 20. století se dovídáme například z Národních listů: „Československá kolonie v Bulharsku není už tak početná, jako bývala před lety. Prořídla, a především velmi málo zbylo těch starých osvětových pracovníků, jejichž jména zůstanou navždy vděčně vepsána do dějin bulharského kulturního rozvoje.“¹⁶⁵ Další vlna návratu do Československé republiky je zaznamenána později po druhé světové válce, kdy republika vyzývala své občany, aby se vrátili do země a obydleli území, z nichž emigrovala německá menšina.¹⁶⁶

Významnou osobností z doby po osvobození Bulharska byl Konstantin Jireček, který se již během svých studií v Praze denně stýkal s bulharskými studenty a zde se také účastnil akcí spojených s Bulharskem, také se učil bulharštinu. Do knížectví přijel roku 1879. Jeho hlavní činnost spočívala v organizaci školství, roku 1881 se stal ministrem školství, vydal například Nařízení o pedagogických školách v Bulharsku. Mimoto byl roku 1880 jmenován správcem Národního musea a knihovny, později se stal i jejím ředitelem.¹⁶⁷ Jireček přispěl svou vědeckou činností několika svými díly o Bulharsku, především rozsáhlými Dějinami národa bulharského, na které později navázal František Hýbl. Jirečkovy Dějiny národa bulharského měly nepochybně dobový význam, toto dílo představovalo první rozsáhlejší souhrn historie Bulharska. Na rozdíl od českého dějepisce, nemělo to bulharské téměř žádných kořenů. Přesto, že se už v 18. století setkáváme s pokusem o syntézu bulharských dějin psaných jazykem bulharským a církevní slovanštinou, konkrétně s dílem mnicha Pajsije Chilendarského Istorija slavjanoblgarskaja, které mělo význam pro obrození bulharského národa, nemůžeme jej ovšem považovat za dílo vědecké historické práce.¹⁶⁸ V Bulharsku byla historická věda založena až v druhé polovině 19. století Spiridonem Palauzovem a Marinem Drinovem. Po Josefě Dobrovském a po Pavlu Josefě Šafaříkovi, byl tedy Jireček jedním z prvních, kdo seznamoval Evropu s bulharskou historií. V sedmdesátých letech přispíval do Časopisu Musea království Českého referáty o bulharských knihách. V roce 1876 vyšly jeho Dějiny národa bulharského. Později, když se dostal do Bulharska, mohl svou vědeckou práci vyvíjet i na základě vlastního pozorování, tak například vyšel jeho

---

¹⁶⁵ Sís 1929 — Vladimír Sís: Kulturní ohlasy z Bulharska. In: Národní listy LXIX, 1929

¹⁶⁶ ČERNÝ/GRIGOROV 2008, 28

¹⁶⁷ HAVRÁNEK/KOPECKÝ 1999, 216

¹⁶⁸ Důvodem k tomu jsou prameny nevelké historické hodnoty, z nichž Pajsij čerpal, a které nemohl kriticky zhodnotit vzhledem k jeho nedostatečné vzdělanosti

Bulharský denník. Koncem 80. let vyšly Cesty po Bulharsku, které jsou založené na jeho lokálním studiu.¹⁶⁹

Dalším přínosem pro bulharskou vzdělanost byla činnost bratří Karla a Hermenegilda Škorpilových. Byli pedagogy na mnoha bulharských školách v městech Plovdiv, Ruse, Sliven, Sofie, Varna či Tárnovo. Věnovali se zde práci především v archeologii, patří společně s Václavem Dobruským mezi zakladatele této vědy v Bulharsku. Škorpilové dali roku 1887 podnět k založení archeologického muzea ve Varně, v němž po několik let pracovali. Později se podíleli i na vzniku sofijského archeologického muzea. Jejich důležitým objevem bylo první bulharské hlavní město Pliska, do té doby bylo za něj považováno město Preslav. Archeologické sbírky organizoval také Václav Dobruský, který se stejně jako bratři Škorpilové dostal do Bulharska počátkem 80. let devatenáctého století, nejdříve pracoval v Plovdivu a později v Sofii, kde se v 90. letech stal zakladatelem a ředitelem Národního muzea.¹⁷⁰

Z českých učitelů působil v Bulharsku také František Vítězslav Splítek. Během svého vysokoškolského studia se stal členem tzv. tajného slovanského kroužku, kde se seznámil s bulharskými studenty. Tento kroužek například projevoval svým manifestem sympatie k bulharskému boji za svobodu roku 1878. Počátkem 80. let dostal Splítek výzvu od ministerstva osvěty v knížectví i od ředitelství osvěty ve Východní Rumelii, aby se stal středoškolským profesorem. Nakonec přijal místo ve Svištově, kde se svými tamními kolegy založil Učitelskou družbu. Tento spolek měl sdružovat zdejší učitele bez rozdílu národnosti, pořádal přednášky, provozoval první zdejší čítárnu. Takovou organizaci inicioval později i v Plovdivu roku 1895, také se zde stal členem organizací, které pomáhali studentům z chudších sociálních poměrů.¹⁷¹ Podobnou finanční podporu poskytoval také spolek Čech, který vznikl z českých usedlíků v Sofii. Jeho finanční fond pomáhal shromažďovat prostředky například pro sofijskou nemocnici.

Podobně jako F. V. Splítek se i Vladislav Šak dostal do Bulharska díky svým kontaktům s Bulhary, kteří žili v Čechách. Osobně se seznámil s bulharskými studenty v Praze a později se podílel na založení česko-bulharského spolku Bulharská Sedjanka, kde se seznámil s Vasilem Atanasovem. Roku 1882 přijel do Východní Rumelie, kde byl ve Slivenu jmenován řádným profesorem na tamním gymnáziu, jehož ředitelem byl právě Atanasov. V letech 1886–1907 pobýval v Sofii, kde působil jako profesor na prvním

---

¹⁶⁹ HAVRÁNEK/KOPECKÝ 1999, 337–340

¹⁷⁰ AMORT 1980, 139–140

¹⁷¹ GRIGOROV/ČERNÝ 2008, 187–199

klasickém chlapeckém gymnáziu, také jako profesor na sofijské univerzitě. V bulharském jazyce vyšly například jeho dvě přednášky nebo také překlad učebnic a životopisu Konstantina Jirečka od Václava Vlčka. V první z těchto přednášek pod názvem Zrození a vývoj všeslovanské myšlenky v Čechách do roku 1848 seznamoval publikum se slavismem Karla Havlíčka Borovského. S českým pojetím slovanství mohla být bulharská veřejnost seznámena i z jiného hlediska, a to v kontextu protiněmeckém. Druhou přednášku Šak věnoval Lužickým Srbům a jejich historickému, kulturnímu a literárnímu vývoji. Na příkladu aktuální neblahé situace tohoto národa mimo jiné upozorňoval Bulhary na nebezpečí, které může hrozit Slovanům z přílišné orientace na německý národ.¹⁷² Díky vládě Alexandra Battenberského, který měl německý původ, byla v Bulharsku zastoupena také německá menšina. Varování o nadměrné německé orientaci, které přicházelo mimo jiné také z bulharského tisku, bylo tedy aktuální a trefné. Kromě Vladislava Šaka se proti této tendenci stavěli i jiní Češi žijící v Sofii bojkotem některých podniků, kde se scházeli Němci.¹⁷³

V květnu roku 1880 se Češi podíleli na vzniku založení všeslovanského spolku Slovanská Beseda v Sofii. Krátce po jeho vzniku ztrácel svou návštěvnost, ale po volbě nového předsedy a po vypracování nového plánu činnosti spolku v září 1880 se postupně stával jedním z nejdůležitějších kulturních míst v Sofii. Mezi jeho hlavní představitele patřil například bulharský historik Vasil Nikolov Zlatarski nebo také spisovatel Ivan Vazov. Spolek podnikal přednášky o slovanských zemích, byla tu čítárna slovanských časopisů a novin. Čítárna a zdejší knihovna byly veřejné. Později zde byl zřízen také spolkový orchestr a pěvecký sbor, pořádali se výlety do okolí Sofie nebo přednášky o slovanské literatuře.¹⁷⁴

---

¹⁷²GRIGOROV/ČERNÝ 2008, 222–225

¹⁷³AMORT 1980, 153

¹⁷⁴Tamtéž, 153–155

2.3. Bulharská Sedjanka

Bulharská Sedjanka byla spolkem sdružujícím především bulharské studenty žijící na území Čech, nicméně byli jejími členy i Češi, kteří se podíleli nejen na jejím založení. Podporovala vzájemné vztahy mezi zeměmi, šíření myšlenky slovanské vzájemnosti a v české společnosti rozšiřovala povědomí o situaci v Bulharsku. Také pomáhala například se studiem bulharského jazyka pro české zájemce o práci či cesty do Bulharska. Mnoho se o její činnosti dovídáme od hlavního inspektora bulharského ministerstva školství Petra Kjurkčieva. Přesto je nutno podotknout, že některé jeho informace jsou nepřesné a neúplné, protože se nezachoval archiv Bulharské Sedjanky, čerpal například ze vzpomínek pamětníků, na to sám v textu upozorňuje.

Spolek byl založen na jedné ze schůzí koncem roku 1880 v pražském hostinci U Sedlerů bulharských studentů s Čechy Karlem Lukášem, tehdejším suplentem matematiky na obchodní akademii, technikem Vladislavem Šakem, malířem Janem Václavem Mrkvičkou a také například filozofem Janem Wagnerem.¹⁷⁵ Jejím prvním předsedou byl zvolen Vasil Atanasov. Název jí dal Ilija Iliev, stanovy spolku vytvořil J. V. Mrkvička. Součástí programu spolku bylo studium bulharského jazyka prostřednictvím jazykových kursů, pěstování slovanské vzájemnosti, ale také vzájemnosti mezi Čechy a Bulhary, seznámení s bulharskou kulturou a historií osvětovými přednáškami, měla být místem, kde by se mohla seznamovat mládež česká s bulharskou a naopak. Také byly pořádány večery na počest bulharských revolucionářů. Tyto akce se konaly v pražské Umělecké besedě, jejich ostatní schůze se často konaly v kavárně Slavia na Národní třídě, která byla v té době nazývána Ferdinandova.¹⁷⁶

V roce 1881 měla Sedjanka přes osmdesát členů. V témže roce spolek pořádal například večer na počest Ljubena Karavelova, představitele bulharského osvobozenického hnutí. Předsedou komise pro tuto událost byl redaktor a mladočech Josef Barák. Ten později referoval o životě Christo Boteva při příležitosti jeho oslavy Sedjankou počátkem března roku 1883, která přilákala přes tři sta lidí.¹⁷⁷ Veršované prology k těmto událostem byly prací již zmíněného Adolfa Heyduka. Spolek spolupracoval i s dalšími spolky jako například s Detvanem, který sdružoval Slováky žijící v Praze, Sedjanka mu poskytovala literaturu o bulharské kultuře a historii. V rámci

---

¹⁷⁵ AMORT 1980, 156–157

¹⁷⁶ Tamtéž, 158

¹⁷⁷ Tamtéž, 160

ni působil samostatně kroužek Prosveta, který inicioval vydání bulharského studentského almanachu Jutro, jímž se studenti snažili podpořit myšlenku založení Bulharské Matice po vzoru české Matice. Součástí Jutra byly vědecko-populární články¹⁷⁸, překlady povídek Josefa Holečka. Kjurkčiev uvádí, že mezi účastníky tohoto kroužku byl i spisovatel František Procházka či Josef Velenovský.¹⁷⁹

Od poloviny 80. let se Sedjanka stávala spíše organizací zejména bulharských studentů a příslušníků svobodných povolání nejen z Prahy, ale také z Písku, Hradci Králové a dalších českých měst.¹⁸⁰ Jejich rozdílné sociální a finanční zázemí vedlo k diferenciaci názorů na vedení a činnost spolku. Koncem osmdesátých a v devadesátých letech přibývalo mezi členy také bulharských dělníků. Stavěli se proti aktuální situaci v bulharské politice. V roce 1890 bylo v Bulharsku odhaleno protivládání spiknutí v čele s majorem Konstantinem Panicou. Jeho odsouzení k smrti vyvolalo projevy nesouhlasu u české veřejnosti. Z organizování protestů byla podezírána Bulharská Sedjanka a hrozilo jí v té době rozpuštění.

Počátkem devadesátých let začalo ubývat jejich členů. Podle Kjurkčieva toho bylo důvodem otevření vysoké školy v Sofii, kam členové spolku odcházeli studovat, a také menší zájem českých studentů o spolek, protože se už v Bulharsku nemohli tak dobře uplatnit, jako tomu bylo v předchozích letech.¹⁸¹ V devadesátých letech k příležitosti výročí smrti Chadži Dimitara roku členové zahájili sbírku na vybudování jeho pomníku v Sofii, té se zúčastnila také pražská veřejnost. Realizace pomníku se ale nakonec neuskutečnila.¹⁸²

V dalších letech se účastnila přípravy programu stoletého výročí Jana Kollára, její dva delegáti se účastnili organizace oslav stých narozenin Františka Palackého. Také se v té době věnovala vědecko-populární činnosti, pořádání přednášek o kulturně-historických otázkách Bulharska. Kjurkčiev dále uvádí, že v červnu roku 1903 například pořádala Makedonský večer v Národním domě ve spolupráci se Slovanským klubem v Praze.¹⁸³ Česká společnost v tomto roce reagovala také na tzv. ilindenské povstání makedonských Bulharů, které vypuklo podle juliánského kalendáře 20. července, podle gregoriánského 2. srpna. Podle Kjurkčieva se v následujících letech stal novým členem Sedjanky český

---

¹⁷⁸ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 7

¹⁷⁹ Tamtéž, 25

¹⁸⁰ AMORT 1980, 161

¹⁸¹ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 29

¹⁸² AMORT 1980, 165

¹⁸³ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 31

slavista Josef Páta.¹⁸⁴ Marija Motejlová Manolová píše o Josefu Pátovi jako o slavistovi, který českou společnost seznamoval se situací v Bulharsku během první světové války, avšak explicitně neuvádí, že by byl členem spolku.¹⁸⁵

Během balkánských válek a první světové války došlo k ochlazení česko-bulharských vztahů. V průběhu balkánských válek byla také činnost Sedjanky pozastavena a roku 1913 do roku 1915 obnovena. Bulharsko v otázce balkánských válek obhajovali například Vladislav Šak, Vladimír Sís či Josef Hlíňák. Po první světové válce obnovuje svou činnost koncem roku 1919, přibývá také jejich členů. Podle Kjurkčieva po obnovené činnosti pořádala mezi prvními svými akcemi literárně-hudební večer roku 1920 pod protektorátem Vladislava Šaka a Julia Ambrose. Vladislav Šak měl také přednášku o událostech v Bulharsku v Národním domě na Vinohradech při příležitosti čtyřiceti let trvání Bulharské Sedjanky.¹⁸⁶ Ve dvacátých letech 20. století se odlišují politické názory Bulharů žijících v Československu, a tak vznikají také další jejich spolky.

. V dalších letech spolek pořádal několik oslavných či pamětních večerů. Například roku 1929 pořádal pamětní večer svatováclavský, o životě svatého Václava a o jeho době promluvil Petěr Kjurkčiev.¹⁸⁷ 12. ledna 1930 se konala oslava padesátého výročí Bulharské Sedjanky v zasedací síni Staroměstské radnice, kde její první předseda Vasil Atanosov vyjádřil vděčnost za pomoc Čechů při kulturní a vzdělávací práci zdejších Bulharů a za jejich vřelé přijetí bulharských studentů.¹⁸⁸ V dubnu toho roku se spolek naučil drama spisovatele Ivana Vazova Chašové a 25. dubna jej přednesl v jednom ze sálů na Královských Vinohradech.¹⁸⁹ V květnu 1936 pořádal také večírek na počest malíře J. V. Mrkvičky.¹⁹⁰

Bulharská Sedjanka se později v roce 1937 sjednotila do Bulharské organizace v Praze s Bulharským akademickým spolkem Levský. Ten vznikl v roce 1928, propagoval česko-bulharské demokratické tradice a byl odpůrcem fašismu. Činnost Bulharské organizace byla pozastavena během německé okupace českých zemí. Diplomatické styky mezi zeměmi byly obnoveny v říjnu roku 1945, smlouva o jejich spolupráci byla podepsána v dubnu roku 1948. V tomto roce obnovila činnost Bulharská organizace.¹⁹¹

---

¹⁸⁴ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 33; Podobně zaměřoval svou práci mimo jiné i výše zmíněný Vladimír Sís.

¹⁸⁵ Tamtéž, 8

¹⁸⁶ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2016, 35

¹⁸⁷ In: Národní listy CCXCIII, 1929, 3

¹⁸⁸ AMORT 1980, 157

¹⁸⁹ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 10

¹⁹⁰ Ročenka Slovanského ústavu 1937b, 199

¹⁹¹ MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006, 10–11

2.4. Výstavy bulharských umělců v Čechách ve dvacátých a třicátých letech 20. století

Z českého dobového tisku se dovídáme o některých tehdejších výstavách Bulharů organizované českými uměleckými organizacemi. Tyto kulturní události měly význam pro udržování vzájemných vztahů mezi oběma státy a také pro poznávání bulharského umění českou společností. Tyto výstavy se uskutečňovaly nejčastěji v Praze, ale konaly se také v dalších městech jako například v Brně, Hradci Králové či v Plzni. V Praze, jak již bylo zmíněno, mělo bulharská menšina zastoupení, pěstovali se tu s úspěchem česko-bulharské vztahy díky mnoha spolkům. Většinu těchto výstav nejen zde pořádal spolek Československo-bulharské vzájemnosti, který, jak z názvu vyplývá, se činil v pěstování vztahů mezi oběma národy v oblasti vědecké, umělecké, literární atd. Jejím iniciátorem a členem v Praze byl mimo jiné Jan Václav Mrkvička.

V sále Obchodní akademie v Plzni byly v roce 1924 vystaveny práce Georgi Christova a Dobri Dobreva.¹⁹² První z nich byl žákem Vojtěcha Hynaise, druhý profesora Maxmiliána Pirnera a Jakuba Obrovského na pražské Akademii. Výstava byla uspořádána Akademickým klubem v Plzni pod záštitou Spolku Československo-bulharské vzájemnosti v Praze. Přes 160 obrazů krajnomaleb či portrétů z Bulharska i z Prahy a Tábora obou umělců byly vystaveny také v českobudějovickém městském museu, zde výstava trvala do 17. května 1925.¹⁹³ Pořádala ji Národní Jednota Pošumavská. K 13. květnu z ní bylo podle Jihočeských Listů prodáno 14 obrazů.¹⁹⁴ Z Christovových prací zde byla vystavena série Z Bulharska, dále jeho obrazy vzniklé v Praze a Táboře. Dobrev tu rovněž vystavoval své obrazy z Bulharska.¹⁹⁵

V následujícím roce se mohla česká veřejnost seznámit s rozsáhlou tvorbou bulharského umění. Jednota výtvarných umělců totiž uspořádala Bulharskou výstavu výtvarného umění, na níž bylo zastoupeno 65 bulharských umělců. Konala se v pražském Obecním domě od 15. února do 15. března.¹⁹⁶ Výstava obsahovala stovky obrazů a sochařských děl, na nichž shrnovala bulharské umění od roku 1878 až po rok 1926.¹⁹⁷ V roce 1927 proběhla samostatná výstava v Topičově salonu v Praze od 21.

¹⁹² In: Národní listy CCCXXIII, 1924, 5

¹⁹³ In: Jihočeské Listy XXXVI, 1925, 2

¹⁹⁴ In: Jihočeské Listy XXXVII, 1925, 2

¹⁹⁵ KUBÍČEK 1925, 2

¹⁹⁶ In: Národní listy XXXIII, 1926, 5

¹⁹⁷ In: Lidové noviny CXXXIX, 1926, 7

června 1927 Alexandara Dobrinova. Na této výstavě bylo 200 jeho karikatur zachycujících významné pražské politické, literární, umělecké a novinářské osobnosti.¹⁹⁸ Ve své barevné karikatuře se zaměřoval na obličej, přičemž úsměvně vyzdvihoval slabiny jeho vlastníka.¹⁹⁹ Karikaturista měl v Topičově salonu výstavu i v květnu následujícího roku.²⁰⁰

I ve třicátých letech se setkáváme se jmény Dobri Dobreva či Georgi Christova, ale česká veřejnost se mohla seznámit také s mnoha dalšími bulharskými umělci. V květnu roku 1930 se v Moravském umělecko-průmyslovém museu konala výstava již zmíněného akademického malíře Dobri Dobreva.²⁰¹ Byly tu vystaveny jeho olejomalby, v nichž se věnoval krajinám či portrétům, a kresby za posledních pět let. Ve stejném roce se v pražském umělecko-průmyslovém museu konala výstava bulharského lidového umění, kterou zorganizoval Kruh výtvarných umělkyň, výrobky jim zapůjčil sofijský spolek Bălgarsky nakyt.²⁰² Byly tu k vidění práce z kovu, ze dřeva, textilie jako například orientální koberce či výšivky a ozdoby na lidové kroje. Na uspořádání výstavy se účastnila Elisabeth Vazova, žena bulharského vyslance v Praze.²⁰³ Roku 1932 vystavoval Dobri Dobrev své práce také v museu v Hradci Králové od 24. ledna do 14. února.²⁰⁴

V roce 1934 tu opět byla pořádána souborná výstava bulharských umělců, tentokrát grafiků. Tuto výstavu uspořádal Spolek Československo-bulharská vzájemnost a Sdružení umělců-grafiků Hollar v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze.²⁰⁵ Konala se od 24. března do 22. dubna toho roku a představila 23 umělců a přes 150 jejich prací. Vystaveny byly grafiky, exlibris některých umělců a knižní ilustrace. Ve Slovanském přehledu²⁰⁶ se také dovídáme, že v Praze byly uspořádány dvě přednášky o bulharském výtvarném umění akademickým sochařem Ivanem Lazarovem. Konaly se ve spolupráci s Československo-bulharskou vzájemností, Kruhem pro pěstování dějin umění a Slovanským ústavem. Samostatnou výstavu pak měl bulharský malíř Georgi Papazov, od konce března do 11. dubna vystavoval v pražské Feiglově galerii. V následujícím roce se opět konala výstava bulharského grafického umění, tentokrát v průmyslovém museu v Hradci Králové, kde bylo představeno přes 200 prací mnoha umělců, mezi nimi byla

¹⁹⁸ In: Národní listy CLXIX, 1927, 9

¹⁹⁹ In: Národní listy CLXXVIII, 1927, 4

²⁰⁰ In: Národní listy CXXIV, 1928, 4

²⁰¹ In: Lidové noviny CCXLVIII, 1930, 9

²⁰² Tamtéž, 9

²⁰³ In: Eva: časopis moderní ženy XIV, 1930, 27

²⁰⁴ In: Československo XXI, 1932, 7

²⁰⁵ Umění výtvarné. In: Slovanský přehled I, 1935, 169

²⁰⁶ Tamtéž, 1935, 169–170

zastoupena Sabina Vazova, Dobri Dobrev či Sirak Skitnik.²⁰⁷ Ke katalogu této výstavy napsal úvod historik a bulharista Jindřich Čadík.

Na už zmiňovanou velkou výstavu z roku 1926 navazovala o deset let později výstava současné bulharské malby, kterou opět uspořádala Jednota výtvarných umělců.²⁰⁸ Vystavovalo tam následujících 11 výtvarníků: Elizer Alšech, Kiril Conev, Boris Denev, Vladimír Dimitrov-Maistora, Ivan Christov, Vera Nedkova, Benčo Obreškov, Sirak Skitnik, Dečko Uzunov, Stojan Venev, Naša Živkova-Uzunova. Z jejich tvorby tu bylo 60 obrazů. Kromě Deneva, Christova, Maistora, Skitnika a Uzunova byli umělci pro českou veřejnost dosud neznámými. Výběr autorů uspořádal výtvarný kritik Josef Richard Marek ve spolupráci s bulharským Národním museem, Sirakem Skitnikem a s československým vyslanectvím v Sofii. Lidové noviny uvádí, že se díla vyznačovala barevností, u některých prací se dal pozorovat vliv stylu západních umělců.²⁰⁹

V únoru roku 1938 se v západočeském umělecko-průmyslovém museu v Plzni konala výstava Georgi Christova, tentokrát ovšem s Atanasem Michovem.²¹⁰ Soubor jejich prací byl vystavován v předchozím roce také v Brně, protektorátem výstavy byla Československo-bulharská vzájemnost, na výstavě promluvil její místopředseda František Pospíšil.²¹¹ Ředitel západočeského musea Jindřich Čadík organizoval instalaci plzeňské výstavy a také k ní vytvořil průvodce, v němž shrnoval život a tvorbu obou umělců. V dubnu toho roku vystavoval Christov s Michovem také v Českých Budějovicích.²¹² Michov byl také žákem českého učitele, Jaroslava Věšina, který působil na Státní kreslířské škole v Sofii. Vystaveny tu byly Michovy práce z Táborska, Krumlovska či z Kleti.

V červnu toho roku byla otevřena další velká výstava v Praze pod názvem Bulharsko, země a lid, která trvala tři měsíce.²¹³ Konala se pod protektorátem presidenta Edvarda Beneše a bulharského cara Borise v Národopisném museu v zahradě Kinských. Opět zde byly vystaveny výrobky lidového umění jako například kroje, i velmi staré výšivky, výrobky z mědi, stříbra a dřeva. Součástí programu byly také přednášky a recitace. Tato

---

²⁰⁷ Výstavy. In: Zpráva o činnosti městského průmyslového musea v Hradci Králové I, 1935, 39

²⁰⁸ In: Venkov, 25.2.1936

²⁰⁹ In: Lidové noviny CLXII, 1936, 10

²¹⁰ Kulturní zprávy. In: Slovanský přehled II, 1938

²¹¹ In: Moravská orlice CCLVI, 1937, 3; V Brně také žila bulharská menšina, která se mohla podílet na tom, aby se tu prezentovalo bulharské umění. Ve třicátých letech měla také svůj spolek, ten se až později přejmenoval na Bulharské kulturně osvětové sdružení v Brně. Sdružovali se tu ve 20. a 30. letech také bulharští studenti v Bulharském akademickém spolku či ve spolku Vasil Levski, ovšem tyto spolky měly spíše politický charakter. Podíl na této výstavě měl bulharský akademický spolek Cyril a Metoděj.

²¹² In: Republikán XXX, 1938, 5

²¹³ THELENOVÁ 1938, 12

výstava se konala v době, kdy na poli mezinárodním došlo k rozhodnému ochlazení československo-bulharských vztahů, jak bylo zmíněno v kapitole o politické situaci v Bulharsku.

3. Působení malíře Jana Václava Mrkvičky v Bulharsku a po jeho návratu v Čechách

Jedna z nevýznamnějších českých osobností působících v Bulharsku po osvobození roku 1878 byl bezpochyby Jan Václav Mrkvička. V kulturně se probouzejícím bulharském národu bylo nutno opatřit mnoho odborníků pro rozvoj bulharského umění, které zde nebylo příliš vyvinuté. Proto byl důležitý západní umělecký vliv, který přinášel zdejším umělcům nové podněty. Díky Mrkvičkovým studiím na výtvarných akademiích v Praze a na krátkou dobu v Mnichově, mohl představit malbu západního akademismu později v Bulharsku. Význam tohoto malíře a učitele je pro bulharské umění značný, podílel se totiž mimo jiné na založení první Státní kreslířské školy v Sofii, později změněné ve Státní akademii výtvarného umění, několik let byl jejím ředitelem a učitelem. Téměř do dvacátých let dvacátého století tu měl jeho styl malby významný vliv na bulharské studenty.

3.1. Život malíře před jeho příchodem do Bulharska

Jan Václav Mrkvička se narodil 23. dubna roku 1856 ve Vidimi u Dubé. Dětství strávil v Novém Městě nad Metují a také na statku v Oboře u Krčína. Z pěti jeho sourozenců přežili pouze dva bratři, kteří také navštívili Balkán. Jeho strýc Josef byl kreslířem, Otakar Mrkvička, který byl také jeho příbuzný, pocházel z Příbrami a byl ilustrátorem. Především ho ale k umělecké dráze vedl jeho strýc Josef, díky kterému mohl studovat v Praze. Nejprve studoval na malostranském gymnáziu, kde se měl stát učitelem. Strýc jej ale podněcoval k návštěvě galerií, k pozorování uměleckých děl a ke kreslení. Nakonec se pro malířství rozhodl po smrti svého strýce.²¹⁴ V té době byl studentem profesora Antonína Lhoty na Akademii výtvarných umění, kde se účastnil protestů proti vedení školy, především proti profesoru Alfredu von Woltmannovi, který označil starší české umění za původem německé, na akademii působil v letech 1874–1876. Podobně jako někteří jiní umělci, odjel i Mrkvička do Mnichova roku 1876 k profesoru Otto Seitzovi, který se ve svých dílech věnoval historické a mytologické tematice.²¹⁵

---

²¹⁴ ČADÍK 1936, 4

²¹⁵ Umělecké vztahy mezi Prahou a Mnichovem měly svou dlouhou tradici již od počátku 19. století. K jejich utužení došlo ve 30. letech a k jejich vrcholu na přelomu 30. a 40. let 19. století, kdy byl Mnichov pro Prahu vzorem v obnovení vysokého stylu a monumentálního umění, kde mimo jiné mělo dojít ke spolupráci mezi jednotlivými odvětvími umění. V 70. letech byla mnichovské umění vnímáno pozitivně

V Mnichově mimo jiné studoval také Jaroslav Věšín,²¹⁶ který patřil k mladší generaci, studoval tam počátkem 80. let 19. století. Jeho studium ovšem probíhalo jak u Otty Seitze a Karla von Pilotyho na mnichovské akademii, tak na soukromé malířské škole u polského umělce Józefa Brandta. Později se Věšín stal Mrkvičkovým kolegou na sofijské kreslířské škole.

Na rozdíl od Věšína, který se na nějakou dobu v Mnichově usadil, zde Mrkvička z hmotných důvodů dlouho nesesetřval, vrátil se do Prahy, kde působil jako suplující profesor kreslení ve Spálené ulici.²¹⁷ Roku 1879 se také účastnil prací na nástěnných malbách v Národním divadle podle komposice Mikoláše Alše.²¹⁸ Během svých studií se seznámil s bulharskými studenty, kteří se sdružovali v různých kroužcích či spolcích. Mrkvička se společně s nimi v roce 1880 stal spoluzakladatelem již zmíněného spolku Bulharská Sedjanka. Působení v tomto spolku, poznání bulharské kultury a navazování vztahů s Bulhary měly nepochybný dopad na to, jak se vyvíjely jeho další životní cesty.

---

především i v politickém kontextu proti-vídeňském a proti-berlínském. Také tehdejší žáci významného malíře Karla von Pilotyho, mezi kterými byl právě i Otto Seitz, byli vnímáni za vévody malby. Odchod českých umělců do Mnichova měl v této době mnoho důvodů, mezi nimiž bylo například ekonomický vývoj či tamní lepší politicky mezinárodní prostředí. Více k této problematice viz PETRASOVÁ/PRAHL — Taťána PETRASOVÁ / Roman PRAHL (ed.): Mnichov-Praha. Výtvarné umění mezi tradicí a modernou. Praha 2012

²¹⁶ PETRASOVÁ/PRAHL 2012, 201, 355

²¹⁷ ČADÍK 1936, 5–6

²¹⁸ In: Český svět XVI, 1909, 402

3.2. Působení malíře v Plovdivu a jeho vztah k tamním intelektuálům

Jak už bylo popsáno výše, díky česko-bulharským kontaktům, mohlo mnoho Čechů najít uplatnění v Bulharsku, kde byla potřeba odborníků v různých odvětvích. Mrkvička byl roku 1881 do Plovdivského gymnázia pozván vládou Východní Rumelie, aby přijal místo učitele kreslení. Tuto nabídku přijal a do Plovdiva byl povolán o prázdninách toho roku. Jeho zdejší činnost byla mnohostranná. Mimo učitelství, se také věnoval tvorbě nové odborné slovní zásoby pro výtvarné umění. Na tomto úkolu spolupracoval s básníkem a žurnalistou Petko Slavejkovem a jeho synem Ivanem.²¹⁹

Pro jeho tvorbu mělo velký význam pozorování zdejšího městského i venkovského obyvatelstva, folkloru, obyčejů, obřadů a v neposlední řadě architektury.²²⁰ V 80. letech se v jeho kresbách objevují lidové motivy, které daly vzniknout jeho sérii kreseb. S českým prostředím ovšem pořád udržoval kontakt, jak dokládají jeho práce reprodukované v českých periodikách v té době. Některé jeho práce byly publikovány například ve Zlaté Praze. Například kresbu Z bulharské vesnice najdeme v čísle 29 z 18. 7. 1884.²²¹ Ve čtyřicátém čísle z roku 1886 bylo publikováno jeho znázornění Vodovodu v rovině Thrácké, ke kterému uvádí komentář Václav Dobruský.²²² Jeho umělecká tvorba se soustředila hlavně na realistické ateliérové malování, kterému se naučil na studiích v Mnichově. Zde vytvořil sérii děl Tržiště v Plovdivu, portrétoval plovdivské osobnosti. Pohyboval se totiž v tehdejší plovdivské a později sofijské komunitě intelektuálů, kam lze řadit politika Petko Karavelova, politika a spisovatele Konstantina Veličkova, či bulharského buditele a politika Petko Slavejkova.²²³ Mrkvička například Veličkovi poskytoval hodiny kreslení. Díky jejich vztahu se dařilo plovdivskému gymnáziu, Veličkov byl totiž po převratu v roce 1885 správcem rumelského školství. Zůstali v kontaktu i během Mrkvičkova pozdějšího pobytu v Sofii. V tomto roce navštívil dílnu zdejšího gymnázia také kníže Alexandr Battenberg, což jistě vypovídalo o úspěšné

---

²¹⁹ ČADÍK 1936, 7

²²⁰ Tento umělecký jev měl v Evropě svou tradici již od 18. století, v té době byl inspirován myšlenkami filozofa a spisovatele Jeana-Jacquesa Rousseaua či filozofa Johanna Gottfrieda Herdera, které vedly mnoho umělců na cesty do venkovského prostředí, kde se seznamovali s lidovou kulturou. V době národního obrození v Čechách tento směr přispíval k vytvoření národního charakteru umění. Postupně tu vznikl venkovský realistický žánr, který například v díle Quida a Josefa Mánesových ukazoval idylu venkovského prostředí. V době Mrkvičkova působení v Plovdivu, tedy posledních dekadách 19. století, se tomuto tématu v Čechách věnuje například Mikuláš Aleš, který byl inspirovaný pracemi Josefa Mánesa. Viz WINTER 2019 — Tomáš WINTER (ed.): Jdi na Venkov! Praha 2019

²²¹ In: Zlatá Praha XXIX, 1884, 349

²²² In: Zlatá Praha XL, 1886, 632,639

²²³ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 26

činnosti této školy. V Bulharsku se ovšem Mrkvička potýkal i s jiným vnímáním bulharské městské či venkovské společnosti, která mnohdy byla zpátečnická a nesmělá.²²⁴ Přesto společně s malířem Antonem Mitovem uspořádal první plovdivskou výstavu v roce 1886, což byla jedna z prvních samostatných tvůrčích událostí v Bulharsku po osvobození v roce 1878.²²⁵

---

²²⁴ ČADÍK 1936, 9

²²⁵ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 25

3.3. Příchod malíře do Sofie a jeho role v rozvoji bulharského umění

O několik let později, roku 1889 byl Mrkvička povolán do Sofie na zdejší chlapecké gymnázium. I v Sofii měla jeho činnost velmi široký rozsah. V sále chlapeckého gymnázia byla o rok později uspořádána jeho první samostatná výstava. Nadále navazoval kontakty s významnými bulharskými osobnostmi, scházel se s literární společností a poznal spisovatele Ivana Vazova.²²⁶ První vydání jeho románu později Mrkvička ilustroval společně s Antonem Mitovem, Josephem Oberbaurem a Antoni Pietrowskim. O tehdejším významu jeho práce pro Bulharsko svědčí i to, že reprodukce jeho děl vycházely také ve Sborníku lidové slovesnosti, vědy a literatury organizovaným Ministerstvem národní osvěty.²²⁷ Spolupracoval a inicioval sekci umění na průmyslové výstavě v Plovdivu roku 1892. Podle slov bulharského teoretika umění a publicisty Andreje Protiče²²⁸ neměla tato sekce v tammím tisku bohužel téměř žádný ohlas.²²⁹

Malíř se v té době rovněž podílel na vzniku větších a významnějších organizací, především díky svým vřelým vztahům se zdejšími politiky a umělci. V devadesátých letech byl Mrkvička iniciátorem dvou významných institucí pro bulharské výtvarné umění. Na založení Společnosti pro podporu bulharského umění se podílel s Ivanem Šišmanovem, Borisem Michajlovem a Georgi Kanelou. Později se její název změnil na Společnost umělců v Bulharsku. Malíř se pravidelně účastnil jejich výročních výstav, které měly popularizovat umění v Bulharsku skrze výstavy. Popularizaci umění měl napomoci také časopis *Izkustvo*, jehož redaktory byl Mrkvička a malíř Anton Mitov.²³⁰

Vrcholem a bezpochyby největším přínosem jeho práce v Bulharsku bylo založení Státní kreslířské školy roku 1896. Podle Protiče se tak stalo zásluhou Společnosti pro podporu bulharského umění, v níž Mrkvička působil, založení umělecké školy mělo být mezi jejími cíli.²³¹ Čadík uvádí, že Mrkvička vypracoval návrh zákona a statuta této školy.²³² Nakonec se také stal jejím prvním ředitelem do roku 1909, v této škole pak působil do roku 1921. Jako zdejší pedagog vedl své žáky k akademismu, popisně-národopisnému přístupu a k přesnosti a konkrétnosti v zobrazování osob.²³³ Aktivně se

---

²²⁶ ČADÍK 1936, 10

²²⁷ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 28

²²⁸ Andrej Protič byl zakladatelem společnosti *Sávremenno Izkustvo* (Současné umění). V letech 1920–1928 byl ředitelem Archeologického muzea v Sofii. Byl také členem Bulharské akademie věd.

²²⁹ PROTIČ 1928, 183–184

²³⁰ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 32

²³¹ PROTIČ 1928, 191

²³² ČADÍK 1936, 11

²³³ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 37

účastnil uměleckého života v Bulharsku, byl členem a často i předsedou v uměleckých radách či komisích. Zařídil, aby se na škole zavedly katedry sochařství, grafiky, kterou zpočátku učil i on sám, řezbářství, keramiky a metalurgie.

Také na této škole působily další čeští učitelé. Z nich například Josef Pitter, grafik, který v Sofii působil v období 1909–1921 a národopisný krajinář a malíř válečných obrazů Jaroslav Věšín, jehož dílo s loveckými výjevy bylo známo i v Čechách před jeho příchodem do Sofie roku 1897, později se v Bulharsku stal dvorským malířem.

Působení Mrkvičky na kreslířské škole mělo velký pozitivní přínos pro jeho žáky, pro které se malíř snažil opatřit stále lepší podmínky pro rozvoj jejich dovedností. Podle Čadíka se Mrkvička spolu s Mitovem snažili, aby se škola účastnila státních zakázek. Uvádí například lunetové výplně pro dvoranu Zemědělské banky v Sofii či ikonostas pro chrám Alexandra Něvského v Sofii a také tři velké nástěnné malby pro tentýž chrám.²³⁴ Zatímco z československých Národních listů²³⁵ či z Ročenky Slovanského ústavu v Praze²³⁶ z druhé poloviny 30. let se dovídáme, že Mrkvička na těchto projektech pracoval sám, Protič uvádí, že těchto prací se díky svým kontaktům ujala Společnost pro podporu bulharského umění, především tedy její hlavní představitel.²³⁷ V katalogu jeho výstavy z roku 2016 je uvedeno, že na těchto projektech pracovali bulharští výtvarní umělci právě přičiněním Mrkvičky a Mitova.²³⁸

Z ročenky Státní kreslířské školy se dovídáme, jak se škola rozvíjela, jak díky ní začalo bulharské výtvarné umění prospívat a dostávat své místo na evropské umělecké scéně. Pro presentaci bulharského umění v bulharské společnosti mělo význam, že v sálech školy byly pořádány výstavy organizované Společností pro podporu bulharského umění. Činnost školy podporovaly také vládní instituce. Například ve školním roce 1898/1899 byly tamním ministerstvem školství odkoupeny některé obrazy z výstavy do Národního muzea.²³⁹ V dalším školním roce došlo k významné události, kdy byly práce zdejších studentů vystaveny na Světové výstavě v Paříži, za něž škola získala zlatou medaili. Mimo jiné tam byl oceněn Mrkvičkův obraz Jarní Zádušnica.²⁴⁰ Protože škola chtěla rozšiřovat oblasti svého uměleckého působení, pro tyto záměry zvala další odborné učitele. Jedním z nich byl český řezbář Ivan Trávnícký, který byl povolán do školního

---

²³⁴ ČADÍK 1936, 13–14

²³⁵ Národní listy CXV 1936, 9

²³⁶ ČADÍK 1939, 105–106

²³⁷ PROTIČ 1928, 192–193

²³⁸ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 41–42

²³⁹ Jubileen iljustriran gidisnik ... (1896–1906). Sofija 1907, 8

²⁴⁰ MAREK 1937, 19

roku 1901/1902, aby zde vyučoval řezbářství, na škole tedy mohl být otevřen kurz řezbářství. Z českých učitelů tam působila dále také Tereza Holevá, která vyučovala krajkářství a uměleckým ručním pracím, konstruktivní perspektivu a geometrické rýsování učil Antonín Šourek, Otto Hořejší učil kaligrafii a perspektivu, Josef Silaba byl učitelem litografie.²⁴¹ V dalším roce podnikla škola první exkurzi, díky které studenti navštívili Bělehrad, Záhřeb, Benátky, Ferraru, Ravenu, Florencii a Řím. Roku 1904 ze školy odešel Jaroslav Věšín.²⁴² Téhož roku se škola s úspěchem účastnila další světové výstavy, tentokrát v Saint Louis. V devátém školním roce byly práce studentů vystaveny i na světové výstavě v Lutychu.²⁴³

Vraťme se ale opět k Mrkvičkově tvorbě v Sofii. V prvním desetiletí 20. století se malíř věnoval hlavně podobiznám. O vysokém renomé jeho díla v bulharských vyšších společenských kruzích vypovídá, že byl například pověřen tvorbou portrétů významných bulharských osobností z historie i současnosti. Vznikla tedy řada portrétů, například obraz bulharské kněžny Marie Louisy, a také městské podobizny K. Veličkova, I. Vazova či P. Slavejkova. Zajímal se kromě toho o církevní obřady, pro velkou barevnost též projevoval zájem o tradiční lidové kroje, což bylo tehdy poměrně běžné, to dokládají příklady jiných střeoevropských malířů koncem 19. a počátkem 20. století, u nás například Joža Uprka, Miloš Jiránek nebo na Slovensku Jaroslav Augusta a Gustáv Mallý.²⁴⁴ Mrkvičku v tomto městě zaujal tradiční způsob života, kreslil a maloval zdejší venkovany. Z jeho sofijského období vznikají například obrazy Kuřák, Račenica či Tržiště v Sofii.²⁴⁵ Reprodukce některých jeho prací byly opět zařazeny na stránky Zlaté Prahy, kromě portrétu bulharské kněžny se tu objevuje jeho zachycení tance na den sv. Lazara, portrét sv. Borise či sv. Ivana Říského.²⁴⁶ Také se účastnil založení jihoslovanského uměleckého spolku Lada, roku 1918 se stal členem bulharské akademie věd. Roku 1910 organizoval salon bulharského umění v Benátkách.²⁴⁷ Kromě Mrkvičky tam byl zastoupen Ivan Angelov, Anton Mitov, jeho žák Stefan Ivanov, a sochařskými díly například Andrej Nikolov,²⁴⁸ který se nejdříve učil malířství u Mrkvičky, ale brzy přešel do sochařského ateliéru sochaře Borise Šace a později vytvořil Mrkvičkovu

---

²⁴¹ Tamtéž, 21

²⁴² Tamtéž, 12–15

²⁴³ Tamtéž, 17

²⁴⁴ Více Tomáš Winter – Pavla Machalíková (edd.), *Jid na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800–1960*, Praha 2019, 8 – 221

²⁴⁵ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 44–49

²⁴⁶ Zlatá Praha X, 1907, 109, 111–113, 115–117

²⁴⁷ PETKOV/FILEVA/BALČEVA 2016, 40

²⁴⁸ IX. Esposizione internazionale d'arte della città di Venezia (kat. výst.). Benátky 1910, 89–92

bustu.²⁴⁹ Z Věšínových žáků tu byl zastoupen například Nikola Petrov či Atanas Michov, kteří se věnovali krajinomalbě.²⁵⁰ Mimo jiné vyšla v Sofii roku 1915 Mrkvičkova básnická sbírka Krůpěje z neznáma. Počátkem 20. let se kreslířská škola stala Státní akademií výtvarného umění. Vliv Mrkvičky ovšem v této době již nebyl tak velký, nová generace upřednostňovala moderní formy umění. Scény ze života lidu tam byly dokonce kritizovány.

3.3.1. Hodnocení Mrkvičkovy tvorby bulharským teoretikem umění Andrejem Protičem

V publikacích o tvorbě Mrkvičky se většinou setkáváme s pozitivními ohlasy jeho práce, proto je zajímavé srovnání s hodnocením jeho práce od Andreje Protiče, který poukazuje i na některá negativa. V roce 1934 se Andrej Protič vyjadřoval o Mrkvičkově tvorbě v tom smyslu, že se jednalo o mnohostranného malíře. Všechny náměty přírody, bulharského života a doby revolucí před osvobozením Bulharska se prý promítly v jeho tvorbě. Ve své publikaci popsal jeho rozsáhlé dílo, které zahrnovalo skici bulharského venkovana, skici či obrazy přeplněné vesnické hospody, ilustrace knih, oficiální portréty státních či církevních osobností, obrazy revolučních událostí v Makedonii a také ikony pravoslavných chrámů.²⁵¹

Přesto pro něj Mrkvička nepředstavoval při svém příchodu do Bulharska umělce, který by mohl svým osobním vyjádřením vyřešit všechny výtvarné problémy v bulharském umění té doby. Mrkvička prý nemohl zcela vyjádřit všechny nuance bulharských pravoslavných náboženských citů, protože neměl vstřebanou místní uměleckou tradici. V Mrkvičkových obrazech s revoluční tematikou vnímal Protič přílišnou sentimentálnost, jeho portréty podle něj postrádaly působivost například ve tvářích osob.²⁵² Přes kritiku a opozici tehdejších mladších bulharských výtvarníků proti uměleckým formám, které byly stanoveny staršími výtvarníky v čele s Mrkvičkou, hodnotu jeho práce všichni uznávali.²⁵³ Největší význam Protič v polovině 30. let kladl na Mrkvičkovy impresionistické studie, v nichž podle něj použil své specifické individuální vyjádření a svůj temperament. Tohoto stylu se podle něj měl Mrkvička

---

²⁴⁹ MITOV 1948, 4

²⁵⁰ TASEV 1938, 15–18

²⁵¹ PROTIČ 1934, 41

²⁵² Tamtéž, 43

²⁵³ Tamtéž, 47

držet.²⁵⁴ Zároveň zdůraznil, že Mrkvička měl mimořádně významný vliv na vývoj bulharského umění a nejvíce se zasloužil o zavedení lepších podmínek pro výtvarnou tvorbu v Bulharsku. Kromě toho upozornil, že pracoval na výtvarných programech, podle nichž mělo probíhat vyučování na středních školách a podílel se na popularizaci bulharského umění.²⁵⁵

---

²⁵⁴ Tamtéž, 50–51

²⁵⁵ Tamtéž, 52

3.4. Návrat J. V. Mrkvičky do Prahy

Po čtyřiceti letech svého působení v Bulharsku, se roku 1921 Mrkvička vrátil do Čech, přesto Bulharsko stále navštěvoval. V Čechách se nadále věnoval malbě. Jeho celoživotní dílo tu bylo mnohokrát oceněno publikacemi, výstavami či večery na jeho počest. V ateliéru na pražské Santošce pracoval na podobiznách českých učenců, umělců a politiků a dokončoval obrazy započaté v Sofii.²⁵⁶ Z jeho cest a studií z Bulharska byl roku 1929 vydán sborník *Bulharsko v obrazech*.²⁵⁷ 14. května roku 1936 se za účasti 170 lidí konala oslava Mrkvičkova jubilea, na počest svého předsedy ji uspořádala Československo-bulharská vzájemnost v Praze ve Slovanském ústavě. V programu byla také přednáška historika Jindřicha Čadíka o Mrkvičkovi jako malíři. O jeho přínosu slovanství přednášel slavista a bulharista Josef Páta. Při této příležitosti předal malíři bulharský vyslanec Ivan Popov bulharský řád za občanské zásluhy.²⁵⁸ Také v Sofii byly oslaveny jeho 80. narozeniny.²⁵⁹ Studenti umělecké akademie uspořádali oslavu v tamní Slovanské besedě. Na jeho počest promluvil spisovatel a historik umění Nikolaj Rajnov, který zhodnotil přínos českého malíře pro bulharské umění a jeho zásluhy v česko-bulharských vztazích. Promítaly se zde také jeho nejvýznamnější díla.

K jeho osmdesátým narozeninám byla v Západočeském umělecko-průmyslovém museu v Plzni uspořádaná výstava jeho životního díla. K této výstavě byl vydán průvodce od Jindřicha Čadíka. K uskutečnění Mrkvičkovy výstavy v tomto městě se nejspíš přičinil právě historik a mimo jiné bulharista Jindřich Čadík, který byl v té době ředitelem plzeňského musea. Navíc, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole o výstavách bulharských umělců v Čechách, napsal Čadík průvodce také k výstavě bulharského malíře Dobri Dobreva v roce 1932. Je tedy patrné, že se díky své funkci podílel na organizaci výstav bulharského umění. V Praze byla pak výstava rozšířená o výpůjčky ze Sofie, konala se v pavilonu výtvarného sdružení Myslbek.²⁶⁰ K této výstavě byl vydán katalog pod názvem *Seznam děl souborné výstavy malíře-profesora Ivana V. Mrkvičky k jeho 80. narozeninám*.²⁶¹ Byla přístupna veřejnosti denně od 28. února 1937, 14. března tu proběhla přednáška o životě a díle malíře od Josefa Richarda Marka, výtvarného kritika

---

²⁵⁶ ČADÍK 1936, 18

²⁵⁷ MILETIČ 1929

²⁵⁸ Ročenka Slovanského ústavu 1937a, 42

²⁵⁹ In: Národní listy CXXXVIII, 1936, 3

²⁶⁰ ČADÍK 1939, 106

²⁶¹ MAREK — Josef R. MAREK (ed.): *Seznam děl souborné výstavy malíře profesora Ivana V. Mrkvičky k jeho 80. narozeninám* (kat. výst.). Praha 1937

a spisovatele, který se podílel na organizaci výstavy bulharského současného umění v Praze roku 1936.²⁶² Mrkvičkova výstava byla uzavřena na konci března roku 1937.²⁶³ Jeho čeští a bulharští přátelé Josef Páta, Jindřich Čadík, jeho bývalý žák a malíř Vasil Dimov, Rudolf Künzl-Jizerský, který působil jako československý diplomat v Bulharsku a spisovatel Kiril Christov k jeho jubileu sepsali monografii o jeho životě a díle, kterou vydaly roku 1936 nákladem Československo-bulharské vzájemnosti v Praze.

V empírovém salonu v zahradě Kinských v Praze byla 19. 5. 1937 uspořádána výstava slovanských národopisných sbírek., kterou organizovalo národopisné oddělení Národního musea. Po jejím zahájení, byl podán výklad o vzniku výstavy a jejích částech, v nichž byly zastoupeny předměty z Bulharska, Jugoslavie, Polska či Ruska. Byly zde také vystaveny obrazy Mrkvičky.²⁶⁴ V květnu 1938 Mrkvička zemřel, k jeho pohřbu učinili projevy například přítel malíře, propagátor československo-bulharských vztahů a publicista Vladimír Sís, a také již zmínění bulharisté dr. Čadík a prof. Páta. Význam malířova celoživotního díla pro bulharské umění opět ocenila také bulharská vláda. Obřadu se účastnil například bulharský vyslanec Nikola Balabanov, který jako projev úcty položil k rakvi věnec jménem bulharského krále, věnec od bulharského ministerstva školství a od Akademie umění v Sofii.²⁶⁵

---

²⁶² In: Venkov LXI, 1937, 7

²⁶³ In: Polední list LXXXVII, 1937, 4

²⁶⁴ In: Lidové noviny CCLI, 1937, 2

²⁶⁵ In: Venkov CXIX, 1938, 10

Závěr

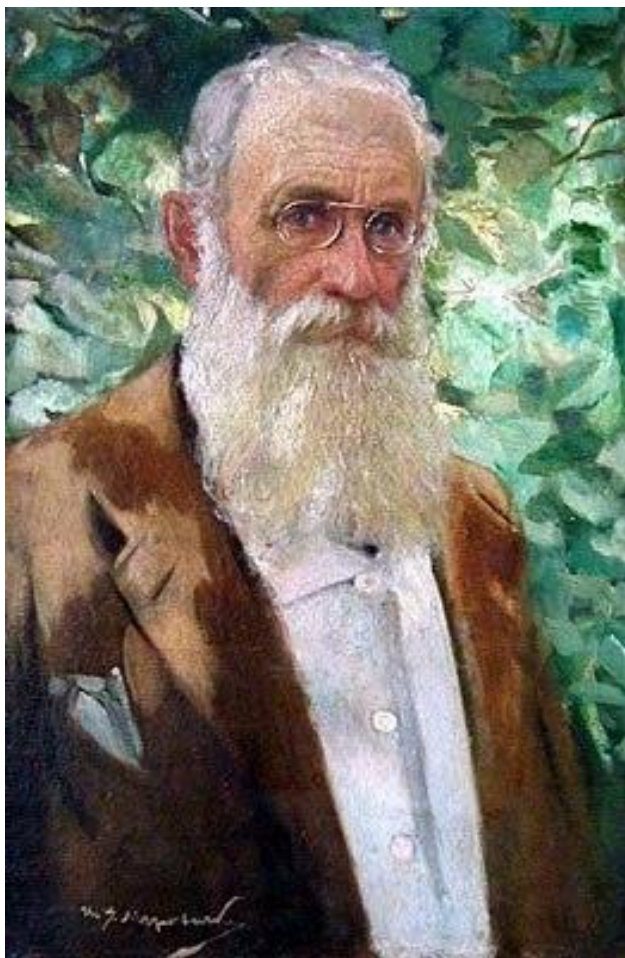
Ideologie slovanství sloužila v Čechách nejen v době národního obrození k tomu, aby vytvářela pocit jakési sounáležitosti s větším celkem, na jejímž základě se cíleně budovaly vzájemné „bratrské“ vztahy mezi slovanskými národy a podporovala se vzájemná spolupráce, dost často chápána jako projev „slovanské vzájemnosti“ mezi těmito národy. Ta měla mimo jiné sloužit jako nástroj proti německému vlivu v době, kdy se v Čechách objevovaly snahy o rovnoprávnost českého národa především s národem německým, který byl vnímán jako nerovný konkurent a utlačovatel. V národně-osvobozené roli zůstalo slovanství po dlouhá léta, dalo by se říci až do počátku první světové války. Podle tehdejších představ mělo jako národní osvoboditel působit hlavně Rusko, ke kterému se Češi střídavě přikláněli a odkláněli v souvislosti s proměnami dobové politické situace. Myšlenka slovanství zůstal i po první světové válce věrný Karel Kramář, který svým způsobem stále počítal se spoluprací s porevolučním Ruskem a věřil v jeho odvrácení od bolševické vlády, s níž se ovšem nemohl smířit. Naopak Tomáš Garrigue Masaryk se svou neustálou snahou přijímat reálné možnosti slovanství se po válce soustředil především na spolupráci na úrovni celoevropské či celosvětové. Na slovanství zcela nezanevřel, ale mezinárodní spolupráci již vnímal na zcela jiné úrovni, přičemž kladl důraz na potřeby mnohem většího celku, než byl český národ, kromě jiného na nově vzniklou Československou republiku.

Vliv ideje slovanství se odrazilo také v české společnosti v tom smyslu, že podněcovala některé Čechy k migraci a pomoci osvobozenému „slovanskému“ Bulharsku. Z tohoto hlediska hráli významnou roli Češi, kteří tam kromě jiného působili v oblasti školství, jako byl například jeden z budovatelů tehdejšího bulharského školství Konstantin Jireček. Učitelská práce Čechů v Bulharsku také přispěla k vývoji tamních historických věd jako byla například archeologie, na jejímž tamním vývoji se podíleli bratři Škorpilové, kteří mimo jiné iniciovali založení archeologického musea ve Varně. Nicméně jediným podnětem k odchodu Čechů do Bulharska nebyla slovanská vzájemnost. Existovaly tu zcela praktické důvody, jakým bylo lepší uplatnění českých odborníků v zemi, která se v mnoha oblastech teprve rozvíjela. Dalším podstatným důvodem, který motivoval Čechy k aktivnímu působení v Bulharsku byla činnost rozličných organizací jako kupříkladu spolek Bulharská Sedjanka, skrze který se

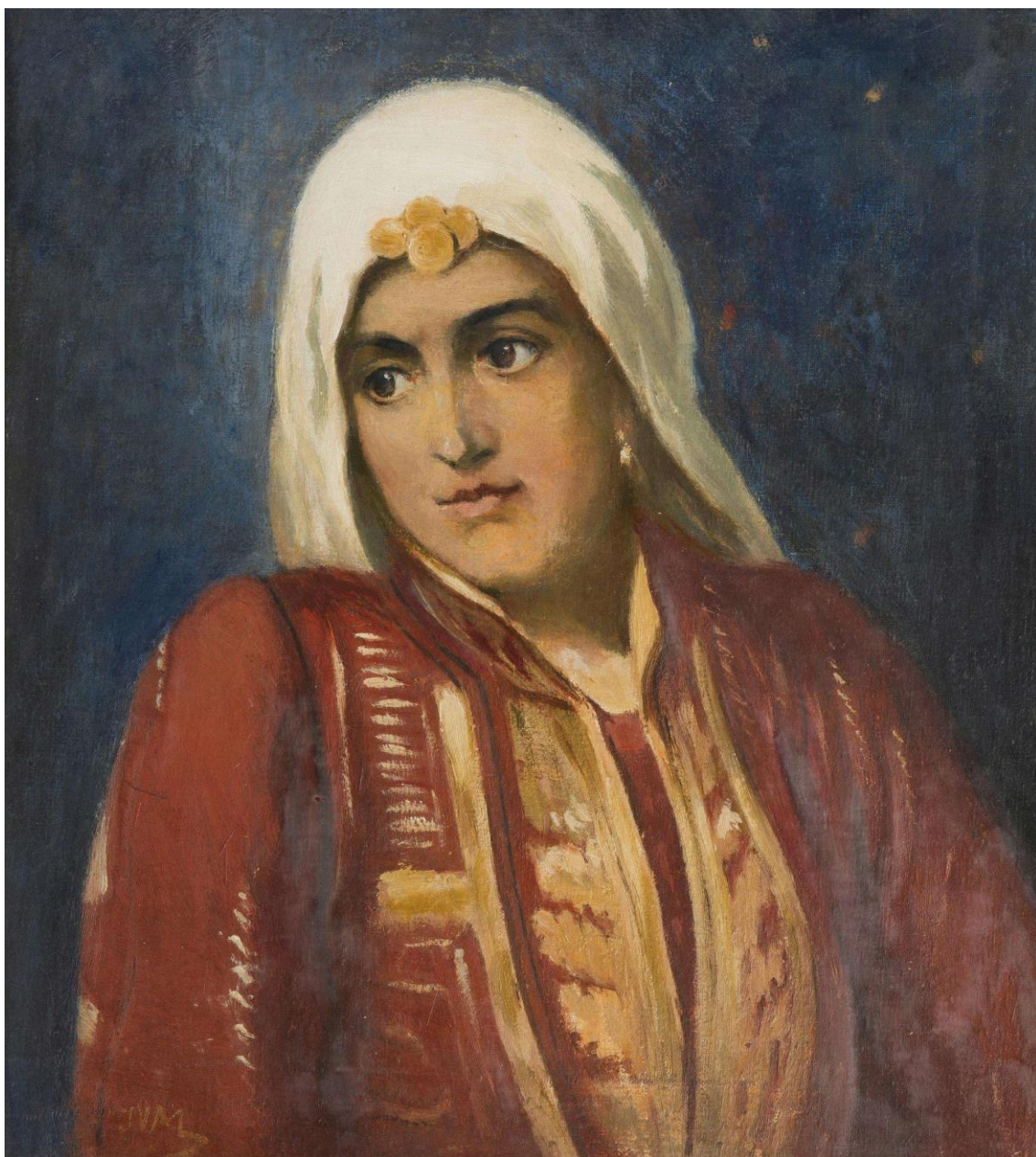
s Bulharskem seznamovali dříve, než tam odjeli. Sedjanka například zprostředkovávala kurzy bulharštiny, na nichž se zájemci mohli naučit bulharskému jazyku. Protože se v Sedjance Češi s Bulhary osobně setkávali, mohli skrze ni lépe poznat bulharskou kulturu. Bulhaři zas na této platformě mohli provozovat svou kulturní činnost, kterou mnozí Češi podporovali. Na základě těchto vzájemných přátelských vztahů se na území Čech konalo mnoho výstav bulharských umělců a také několik výstav bulharského lidového umění. Na jejich organizaci se nejčastěji podílel spolek Československo-bulharská vzájemnost.

Jak se ukazuje, v osvobozeném Bulharsku měl v oblasti výtvarného umění mimořádný vliv český malíř a grafik Jan Václav Mrkvička. Zpočátku v Bulharsku působil, stejně jako ostatní uvedení učitelé, jako středoškolský profesor. Jako zakládající člen Společnosti pro podporu bulharského umění se stal spoluzakladatelem Státní kreslířské školy, pozdější Národní akademie umění v Sofii. Spolu s dalšími českými učiteli, kteří na této škole působili, se podílel na formování moderního bulharského umění. Mrkvička své žáky učil především akademismu a popisně-národopisnému přístupu, kterého se sám ve svých dílech držel, a proto pozdější kritikové jeho díla (např. Andrej Protič) vytýkali, že se nedržel svých impresionistických experimentů a že i přes svou mnohostrannou tvorbu a přínosy pro vývoj bulharského umění nedokázal se zcela sžít s bulharskou pravoslavnou uměleckou tradicí. To ovšem nikterak neumenšuje skutečnost, že jeho práce byla mnohokrát právoplatně oceněna z kulturně-historického hlediska, jak z české, tak i z bulharské strany. Koneckonců to dokládají četné jeho výstavy v Čechách, kterých se účastnili nejen čeští, ale i bulharští státní politici a kulturní představitelé.

Obrazová příloha

1. Jan Václav Mrkvička: Autoportrét, okolo roku 1920, olej, plátno, 59 x 34 cm.
Městská galerie umění v Plovdivu

2. Jan Václav Mrkvička: Dívka v kroji, (kolem roku 1900), olej, plátno, 50,5 x 44,5 cm.
Soukromá sbírka

3. Jan Václav Mrkvička: Národopisná studie ženy, (kolem roku 1900), papír, uhlí, 296 x 120 mm. Moravská galerie

4. Jan Václav Mrkvička: Portrét kněžny Marie Louisy, 1900, olej, plátno, 256 x 192 cm.
Národní Galerie v Sofii

5. Jan Václav Mrkvička: Portrét muže, přelom 19. a 20. st., olej, dřevěná deska, 15 x 12 cm. Soukromá sbírka

6. Jan Václav Mrkvička: Račenica, 1894, olej, plátno, 75,5 x 105 cm. Národní galerie v Sofii

7. Jaroslav Věšín: Návrat z trhu, 1898, olej, plátno, 42,5 x 62,5 cm. Národní galerie v Sofii

8. Jaroslav Věšín: Útok na bodáky, 1912, olej, plátno, 180 x 138 cm. Národní vojensko-historické muzeum v Bulharsku

Seznam vyobrazení

- 1. Jan Václav Mrkvička:** Autoportrét, okolo roku 1920, olej, plátno, 59 x 34 cm. Městská galerie umění v Plovdivu. Reprodukce z <http://art.domino.bg/show.php?worID=127&lang=>, vyhledáno 15. 6. 2019
- 2. Jan Václav Mrkvička:** Dívka v kroji, (kolem roku 1900), olej, plátno, 50,5 x 44,5 cm. Soukromá sbírka. Reprodukce z <https://www.dorotheum.com/cz/l/1471052/>, vyhledáno 15. 6. 2019
- 3. Jan Václav Mrkvička:** Národopisná studie ženy, (kolem roku 1900), papír, uhel, 296 x 120 mm. Moravská galerie. Reprodukce z http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.B_10195, vyhledáno 15. 6. 2019
- 4. Jan Václav Mrkvička:** Portrét kněžny Marie Louisy, 1900, olej, plátno 256 x 192 cm. Národní galerie v Sofii. Reprodukce z <https://nationalgallery.bg/bg/studies/portrait-of-princess-maria-louisa-1900/>, vyhledáno 15. 6. 2019
- 5. Jan Václav Mrkvička:** Portrét muže, přelom 19. a 20. st., olej, dřevěná deska, 15 x 12 cm. Soukromá sbírka. Soukromá sbírka. Reprodukce z <https://www.arthousehejtmanek.cz/cs/aukce/portret-muze-21082>, vyhledáno 15. 6. 2019
- 6. Jan Václav Mrkvička:** Račenica, 1894, olej, plátno, 75,5 x 105 cm. Národní galerie v Sofii. Reprodukce z <https://nationalgallery.bg/bg/collections/bulgarian-art-19th-century/>, vyhledáno 15. 6. 2019
- 7. Jaroslav Věšín:** Návrat z trhu, 1898, olej, plátno, 42,5 x 62,5 cm. Národní galerie v Sofii. Reprodukce z https://howlingpixel.com/i-cs/Jaroslav_V%C4%9B%C5%A1%C3%ADn, vyhledáno 15. 6. 2019
- 8. Jaroslav Věšín:** Útok na bodáky, 1912, olej, plátno, 180 x 138 cm. Národní vojensko-historické muzeum v Bulharsku. Reprodukce z https://howlingpixel.com/i-cs/Jaroslav_V%C4%9B%C5%A1%C3%ADn, vyhledáno 15. 6. 2019

Seznam literatury a pramenů

Literatura

AMORT 1980 — Čestmír AMORT (ed.): Dějiny československo-bulharských vztahů. Praha 1980

BRUMMER 2012 — Alexandr BRUMMER: Slovanství a slovanská tradice v meziválečném Československu 1918–1938 (disertační práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2012

DOUBEK 1999 — Vratislav DOUBEK: T. G. Masaryk a česká slovanská politika 1882–1910. Praha 1999

GRIGOROV/ČERNÝ 2008 — Dobromir GRIGOROV / Marcel ČERNÝ: Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození. Praha 2008

HAVRÁNEK/KOPECKÝ 1999 — Bohuslav HAVRÁNEK / Miloslav KOPECKÝ: Co daly naše země Evropě a lidstvu. 2. část, Obrozený národ a jeho země na fóru evropském a světovém. 2. vyd. Praha 1999

HLAVÁČEK 2016 — Petr HLAVÁČEK (ed.): Západ, nebo Východ? České reflexe Evropy 1918–1948. Praha 2016

HRODEK 2004 — Dominik HRODEK (ed.): Slovanství ve středoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita. Praha 2004

PETKOV/FILEVA/BALČEVA BROŽKOVA/TUDOROVA 2016 — Lačeslav PETKOV / Adelina FILEVA / Milena BALČEVA BOŽKOVA / Galina TUDOROVA: Ivan Mrkvička (1856–1938). Praha 2016

MOTEJLOVÁ MANOLOVÁ 2006 — Marija MANOLOVÁ MOTEJLOVÁ (ed.): Uchováno v paměti: Bulharská sedjanka a její pokračovatelé v českých zemích. Praha 2006

PETRASOVÁ/PRAHL — Taťána PETRASOVÁ / Roman PRAHL (ed.): Mnichov-Praha. Výtvarné umění mezi tradicí a modernou. Praha 2012

RAK 1994 — Jiří RAK: Bývali Čechové ... (české historické mýty a stereotypy). Praha 1994

RYCHLÍK 2016 — Jan RYCHLÍK (ed.): Dějiny Bulharska. Praha 2016

ŠŤASTNÝ 1968 — Vladislav ŠŤASTNÝ (ed.): Slovanství v národním životě Čechů a Slováků. Praha 1968

WINTER 2019 — Tomáš WINTER (ed.): Jdi na Venkov! Praha 2019

Prameny

IX. Esposizione internazionale d'arte della città di Venezia (kat. výst.). Benátky 1910, 89–92

BIDLO 1927 — Jaroslav BIDLO: Dějiny Slovanstva. Praha 1927

ČADÍK 1936 — Jindřich ČADÍK: Průvodce výstavou česko-bulharského akad. malíře Ivana V. Mrkvičky (kat. výst.). Plzeň 1936

ČADÍK 1939 — Jindřich ČADÍK: Jan V. Mrkvička. In: Ročenka Slovanského ústavu v Praze XI, 1939

ČERVINKA 1930 — Vincenc ČERVINKA: Karel Kramář: jeho život a význam: k sedmdesátým narozeninám českého a slovanského politika. Praha 1930

HEJRET 1944 — Josef HEJRET: Češi a Slovanstvo. Londýn 1944

HÝBL 1930 — František HÝBL: Dějiny národa bulharského. Praha 1930

Jubileen iljustruvan gidisnik na dăržavno risuvalno učilište za părvite deset učebni godini (1896–1906). Sofija 1907

MASARYK 1923 — Tomáš Garrigue MASARYK. Slované po válce. Praha 1923

MASARYK 1924 — Tomáš Garrigue MASARYK: Česká otázka; O naší nynější krizi; Jan Hus. Praha 1924

MILETIČ 1929 — Ljubomir MILETIČ: Bálgarija v obrazi ot Iv. V. Mǎrkvička. Sofija 1929

PROTIČ 1928 — Andrej PROTIČ: Izkustvoto v Sofija. In: Jubilejna kniga za Sofija 1928, 180–203

PROTIČ 1934 — Andrej PROTIČ: Petdeset godini na bálgarskoto izkustvo. Sofija 1934

SMOLAŘOVÁ ČAPKOVÁ 1936 — Bohumila SMOLAŘOVÁ ČAPKOVÁ: Stručný přehled dějin Slovanstva: Na paměť 100. výročí dokončení rukopisu "Slovanských starožitností" P. J. Šafaříka. 4. díl, Slované v stol. 19. až do války světové. Praha 1936

TASEV 1938 — Atanas TASEV: Soudobé bulharské umění. In: Měsíc VII, 1936, 15–18

Československo, 1932

Český svět, 1909

Eva, časopis moderní ženy, 1938

Jihočeské Listy, 1925

Lidová demokracie, 1948

Lidové noviny, 1926, 1930, 1936, 1937

Moravská orlice, 1937

Národní listy, 1878, 1923–1930, 1932, 1935, 1936

Polední list, 1937

Republikán, 1938

Ročenka Slovanského ústavu, 1937, 1939

Slovanský přehled, 1938

Venkov, 1936, 1937

Zlatá Praha, 1884, 1886, 1907

Zpráva o činnosti městského průmyslového musea v Hradci Králové, 1935